

Poštna plačana
v gotovini

ŽIVLJENJE IN SVET.

E. Justin «Pomladni motiv» lesorez.

Tedenska revija

r. 11.

Ljubljana, dne 16. marca 1928.

Leto II.
Knjiga 3.

Prof. dr. Kozina

Šola danes in pred 100 leti

Zopet klasifikacija! Le malokdo je zadovoljen z uspehom — pa uspehi so zares zelo slabi. Starši se po večini jeze na učitelje, le malokatera mati dá krivdo neuspeha dijaku in še bolj redki so oni, ki naroče za prvo potrebo malo porcijo leskovega olja. Mamice in očki pa govore svoji nadebudni mladini: »Oh, v tistih starih časih, ko smo še mi hodili v šolo ... Mi smo se učili ...«

Po naključju sem dobil v roko sto let staro klasifikacijsko poročilo državne ljubljanske ljudske šole ali kakor so jo takrat imenovali. »K. k. Haupt-Normalschule«, predhoniče naše današnje »vadnice«. Iz tega poročila posnemamo, da se v »tistih starih časih« učencem ni godilo nič bolje kot danes. Poročilu in seznamu klasifikacije je priloženo tiskano povabilo k javnim izpitom po I. tečaju: »Einladung zur öffentlichen Prüfung der Schüler an der k. k. Haupt-Normalschule nach dem I. Semester vom 8.—11. April 1829.«

»Haupt-Normalschule« je imela tudi šest razredov, kakor jih imajo danda-

nes skoro vse ljubljanske osnovne šole. Ravnatelj je bil duhovnik Schlacker poleg kateheta pa je na zavodu poučevalo še osem posvetnih učiteljev in trije pomočniki. Med učitelji, ki so poučevali 18—20 ur tedensko, so bili po večini domačini. (Vojska, Ramovš, Golob, Čizman, Kapus, Perhanc, Kopitar, Klander — imena so pisana z nemško ortografijo.) Pa tudi sluga Mazek je poučeval 5 ur. Normalci je bila prislo-njena nedeljska šola z 211 učenci, dalje risarski tečaj, razred preparandov v katerem pa se je poučevala samo pedagogika, metodika in orgle, ter c. kr. glasbena šola, ki jo je vodil Kamilo Mašek. Vseh učencev skupaj je bilo 1091.

Umevno je, da se današnji učni načrt osnovne šole močno razlikuje od onega pred 100 leti, saj gledamo danes življenje z drugačnimi očmi kot so ga gledali takrat.

Naslednja tabela nam kaže urnik normalke v primeri z urnikom današnje osnovne šole.

Predmeti	I. šol. l.		II. šol. l.		III. šol. l.		IV. šol. l.		V. šol. l.		VI. šol. l.	
	1829	1928	1829	1928	1829	1928	1829	1928	1829	1928	1829	1928
Veronauk	4	4	5	2	10	4	10	2	4	2	3	
Lepopisje	5	1	4	1	6	1	10	1	3	1	2	
Računstvo	—	4	4	4	10	4	4+6	4	3	4	3	
1829 Nemščina in čitanje												
1928 Slovenščina in srbohrvaščina	6+7	7	6+3	7	10+8	6+1	14+4	6+2	6	5+2	5+1	
Risanje	—	1	—	1	—	1	—	1	10	2	10	
1829 zemljepis	—	—	—	—	—	4	—	5	2	5	2	
1928 zemlj. in zgod.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Geometrija	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3	
Stavbarstvo	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	
Fizika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Prirodopis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
Začet. stvar. pouk	—	3	—	4	—	—	—	—	—	—	—	
Spoznavanje prirode	—	—	—	—	—	3	—	3	—	4	—	
Petje	—	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	
Telovadba	—	1	—	1	—	1	—	1	—	1	—	
Rokotv. pouk	—	2	—	2	—	2	—	2	—	3	—	
Skupno . .	22	22	22	23	44	26	44	28	33	30	33	—

Definitivnega načrta ni!

V prvih štirih letih normalke so se tedaj učili le pet predmetov: veronauka, lepomisja, čitanja, računstva in nemščine. Šele v zadnjih dveh letih so porabili nekaj ur na realije. Dandanes imata 1. in 2. razred devet, ostali pa 11 predmetov. Dasi je imela normalka toliko manj predmetov kot današnja osnovna šola, so vendar imeli posamezni razredi daleko več tedenskih ur kot danes. V tretjem in četrtem šolskem letu so imeli kar 44 ur medtem ko imajo danes le 28 ur na teden.

Ker je bilo vodstvo in nadzorstvo šol izročeno cerkvi (ravnatelj Schlakker je bil duhovnik, kanonik Jerin pa je bil nadzornik) je umevno, da je posvečala šola veliko pozornost pouku veronauka; v tretjem in četrtem razredu so imeli kar 10 tedenskih ur. Čudno pa je to, da je imela normalka pri 52 tedenskih urah veronauka le enega kateheta (Jelovšek). On sam kajpa ni mogel poučevati vseh 52 ur, zato so mu morali pomagati posvetni učitelji in sluga, ki je poučeval veronauk v 1. razr. 3 ure na teden. (Isti sluga je poučeval tudi računovodstvo v nedeljski šoli.)

Velika pozornost je veljala lepomisju, za kar so porabili v 4. razr. kar 10 tedenskih ur. V tem razredu so začeli namreč vaditi tudi latinco (4 ure tedensko). To so bili lepomisji! Danes je v vseh razredih osnovne šole odločena lepomisju le 1 tedenska ura. To naj zadostuje?!

V normalki so imeli čitanje zase kot predmet, danes pa je čitanje združeno z jezikovnim poukom v en pred-

met, in temu je odmerjeno v primeri z normalko zelo malo ur. V tretjem šolskem letu normalke sta imela oba predmeta skupaj (čitanje in nemščina) 18 tedenskih ur, danes pa le 7 ur. (To je za čitanje, slovnico, šolske naloge s popravami.) Prav gotovo mora imeti vsak učenec, ki želi vstopiti v srednjo šolo, zadostno znanje v materinščini in čitanje mu ne sme delati nobene preglavice. V gimnaziji pred 100 leti se nemščina sploh ni več poučevala, zato so morali biti mladi gimnazijci, če so hoteli uspevati, v nemščini popolnoma pripravljeni.

V normalki so začeli računati šele v 2. šolskem letu. Porabili so za to 4 ure na teden za računanje na pamet. Pismo so začeli računati v 3. šolskem letu in so imeli 10 ur na teden. Danes imajo računstvo v vseh razredih 4 tedenske ure, tedaj povprečno manj kot pred 100 leti.

Pouk v realnih predmetih se je pričel šele v 5. in 6. razredu, pa je bilo za to odmerjeno le malo ur. Danes začnajo pripravljati te predmete že v 1. razredu.

V zadnjih 2 šolskih letih je zavzemal največ časa pouk risanja — 10 tedenskih ur. Dandanes rišejo že v 1. razredu. Poseben predmet je bilo stavbarstvo, 2 uri tedensko.

Ker smo tik po klasifikaciji osnovno-šolskega polletja in srednje-šolskega tromesečja, ne bo odveč, če si oglemo tudi klasifikacijo šol pred 100 leti in danes. Sledeča tabela nam kaže pregled klasifikacije normalke v primeri s klasifikacijo današnje osnovne šole.

Šola	I. šol. leto			II. šol. leto			III. šol. leto			IV. šol. leto			V. šol. leto			VI. šol. leto		
	Št.	Merz.	%	Št.	Merz.	%	Št.	Merz.	%	Št.	Merz.	%	Št.	Merz.	%	Št.	Merz.	%
Sv. Jakob 1928	110	18	18	70	13	18.5	65	15	23	51	7	13.7	81	31	38.2	Letos ni		
Ledina 1828	79	9	11.4	53	8	14	55	14	25.4	51	9	17.6	34	16	47	„		
Normalka 1829	118	24.6	24.6	144	59	44.9	179	71	38.8	199	106	53.2	82	46	57.3	29	11	37.9

V današnji osnovni šoli so uspehi povoljni, kar je zasluga pred vsem šolske uprave, ki skrbi, da niso razredi prenapolnjeni. Saj je v Ljubljani le malo razredov, ki imajo nad 30 učencev, več kot 40 pa menda nima noben razred. Presenetljiv pa je neuspeh v 5. razredu, kar je gotovo vzrok slab mate-

rija, saj so boljši učenci v 4. razredu odšli v meščanske in srednje šole.

Nasprotno pa imamo v normalki leta 1829 zelo slab uspeh. V vseh razredih, izvzemši 1., jih je padlo daleko več kot ena tretjina, v 4. in 5. razredu pa celo več kot polovica učencev. Dober uspeh pa je v 6. razredu, kjer jih je padlo

manj odstotkov kot v današnjem 5. razredu.

Vzroka neuspeha ni težko najti. Pred 100 leti ni bilo ljudskošolske obveznosti in učitelji so bili mnenja, da naj študira le oni, ki je dovolj nadarjen in marljiv. Nesposobneže in lenuhe so iz-

ločili že v prvih letih in zato je imela gimnazija pred 100 leti uprav briljantne uspehe.

Naslednja tabela kaže klasifikacijo današnje gimnazije v primeri s klasifikacijo pred 100 leti.

Gimnazija	I. razred			II. razred			III. razred			IV. razred			V. razred			VI. razred		
	Št.	Nezad.	%	Št.	Nezad.	%	Št.	Nezad.	%	Št.	Nezad.	%	Št.	Nezad.	%	Št.	Nezad.	%
1928	49	26	53	47	36	78	50	32	64	52	33	55	33	15	47	38	15	38
1830	80	13	16	71	12	17	53	9	16	68	3	4	78	6	7	76	8	10

Številke v posameznih razredih današnje gimnazije so povprečne, n. pr. I. razred ima v 3 oddelkih 146 učencev, padlo jih je 77, povprečno ima tedaj vsak razred 49 učencev, od teh je nesposobnih 26, t. j. 53%.

Prva državna gimnazija v Ljubljani je imela dosedaj med srednjimi šolami najboljše uspehe. A uspeh zadnjega tromesečja je obupen. Od 16 razredov je samo 6 razredov, v katerih je izdelalo nad polovico učencev; v vseh ostalih razredih je padlo več kot 50%, da še celo 80%.

Gimnazija l. 1830., predhodnica naše I. državne gimnazije, je imela le 6 razredov, paralel ni bilo. Največ učencev je padlo v II. razr. t. j. 17%. Če se še upošteva število »odličnih« in »skoro

odličnih« (25 od 80 v I. razredu, 20 od 71 v II. razredu, 17 od 53 v III. razredu, 29 od 68 v IV. razredu, 30 od 70 v V. razredu in 37 od 76 v VI. razredu), potem moramo klasifikacijo pred sto leti v primeri z današnjo imenovati briljantno. Danes so odličnjaki prave bele vrane; so celo razredi, ki nimajo niti enega odličnega reda.

Splošno navajamo dva glavna vzroka tega neuspeha — preštevilni razredi in mladost učencev. Pa niti eno niti drugo ne drži. Iz tabele o klasifikaciji je videti, da so bili pred 100 leti vsi razredi od I. do VI. razreda mnogo številnejši kot danes.

Iz sledeče tabele pa je razvidno, da gimnazijci pred 100 leti niso bili starejši kot današnji.

Starost	I. razr.		I. razr.		Starost	VI. razr.		VI. razr.	
	1829	v %	1928	v %		1829	v %	1928	v %
10 let	10	21	—	—	15 let	5	7	—	—
11 "	13	28	1	3	16 "	14	20	19	25
12 "	11	23	9	21	17 "	18	26	26	33
13 "	6	14	16	28	18 "	9	12	23	30
14 "	6	14	11	26	19 "	10	14	7	9
15 "	—	—	2	4	20 "	9	12	2	2
16 "	—	—	2	4	21 "	4	5	1	1
17 "	—	—	2	4	22 "	2	3	—	—
Vsota . .	46	100%	43	100%		71	100%	78	100%

Kot vzrok neuspeha navajamo tudi preobremenjenost učencev. Res je, da imajo danes 9—10 predmetov, a med temi je skoro polovica večšin. Pred 100 leti pa so imeli v vseh razredih le 5 predmetov: veronauk, latinščino, gr-

ščino, zemljepis in zgodovino ter matematiko. Teh 5 predmetov je dalo učencem gotovo več dela nego vseh 10 današnjih.

Vzroki neuspeha morajo biti drugi.

I. Učenci pridejo iz osnovne šole za

srednješolski študij nezadostno pripravljeni. Znanje slovnice je nezadostno, ne znajo ne čitati ne pisati in ne računati. Pred leti sem preizkušal učence v »gladkem« čitanju. Od 68 učencev I. razreda smo jih zaradi popolnega neuspeha (imeli so najmanj 5 nezadostnih redov) odpustili 24, od ostalih 44 jih ni znalo čitati 26; to se pravi, stokali so pri čitanju tako, kot ne bi smeli čitati učenec 3. razreda osnovne šole. Zato pa je bil tudi končen uspeh tak, da je od vpisanih 68 učencev junija izdelalo le 12.

II. Površnost, lahkomišelnost in zanikrnost današnjih učencev je brezprimerna. Naj navedem samo nekaj primerov: Kadar sem poučeval matematiko, sem se moral vedno boriti za vestno izvršitev domačih vaj. Izkušal sem učence prisiliti k delu na ta način, da sem jim povedal, da bodo domače vaje pisali kot šolske naloge. Vsakih 14 dni sem tedaj pustil pisati domače vaje kot šolske naloge, le števila sem izpremenil. Pa vsakokrat je bilo več

kot polovica nezadostnih. — Drugi primer: Letos sem postavil v omaro v razredu ptice, ki jih mora vsak učenec poznati, postavljene so bile v tistem redu kot so navedene v šolski knjigi. Po treh tednih »razstave« sem izpraševal samo imena teh ptic, pa poznali niso ne liščka, ne čička, ne kalina itd., da, nekateri celo niso poznali niti vrabca niti ščinkovca.

Tudi brezbržnost staršev ni eden zadnjih vzrokov neuspeha. Poslednjih 14 dni pred klasifikacijo je precej prostorna šolska sprejemnica premajhna za mnogoštevilne obiske preskrbnih mamic, a po klasifikaciji vlada dva meseca v sprejemnici taka tišina, da je kar čudno.

Gotovo so starši pred 100 leti prav tako zabavljali čez učitelje kot danes, a tedanji učitelji so bili vendar le na boljšem. Poslali so staršem vabilo na javno izkušnjo in starši so se na lastna ušesa prepričali o neznanju svojih naidebudnih sinkov.

Z FILIP BERGES **AMORČEK JE IZGINIL** VESELA ZGODBA IZ ŽIVLJENJA V CHARLESTONU

(Konec)

Modra razsodba v kurjem procesu

Teta Marjeta je morala čakati. Pred njeno prigodo, ki jo je bila opisala pisarju, se je vodil očitno malce zapleten proces dveh črncev Sama Kogana in Dana Halla.

Sam Kogan je bil bogat predmestni trgovec s perutnino, Dan Hall pa nepopoljšljivi tat, ki je to pot ukradel iz Samovih kurnikov šest kur in dobršno količino jajc. Oba možaka sta se močno razlikovala. Čeprav je bil Dan oblečen v razcapane cunje, je nastopal dokaj samozavestno in skoraj nekoliko kljubujoče, dočim se je Sam držal potuhnjeno in se je venomer suženjski smehljaj sodniku. Oblečen pa je bil izredno bahavo. Debele črne prste je ovijalo več dragocenih prstanov in na ovratni ruti je bleščal debel dijamant, ki je sodnika uprav ščemel za oči; poznalo se mu je, da ga težko gleda. Med

Samovim pripovedovanjem je bil nenadoma prezirljivo zamahnil z roko in si sunil v usta precejšen ščepec tobaka, nato pa je pogledal na uro in rekel:

»Well — well! — Zdaj pa skušajta oba gospoda molčati. Da?«

»Zakaj pa ne, Vaše blagorodje?« sta rekla oba zamorca hkrati.

»Ali priznavaš, Dan, da si odnesel kure in jajca?«

»Kaj pa, priznavam. Saj mi ne bi nič koristilo, če bi se bil zlagal, Vaše blagorodje!«

»Pametno si se odrezal!« je rekel sodnik. »Nu, kako pa dalje? Kaj lahko poveš v svojo obrambo?«

»Da sem stvari vzel, ne pa ukradel!«

»Kako neki?« je vprašal sodnik začudeno.

»Predvsem zato,« je odvrnil Dan, »ker so bila vrata Samovega kurnika na stežaj odprta —«

»Lažel!« je zavpil Sam.

»Tiho!« je togotno velelo blagorodje.
 »Laže! Saj mi je še vrata pokvaril!«
 »Zlodja — molčite vendar, sicer vas dam zapreti!«

Dan Hall se je zarežal: »Na vratih njegovega kurnika. Vaše blagorodje, je bil nalepljen tale listek.« Odprl je listek in ga dvignil kvišku. Sodnik in poročevalci so brž obrnili oči na papir. Trenutek nato se je oglasil grohot, ki se je razširil tudi na občinstvo. Na mah se je vsa dvorana tresla od smeha. Le Sam se ni smejal. Iztrgal je nasprotniku papir iz rok in je blc. od togote prebral:

»Blagovolite poizkusiti našo kuretnino in jajca. Sam Kogan.«

»To da sem prilepil na lastna vrata. Vaše blagorodje?« je vpil Sam ogorčeno.

Njegovo blagorodje si je obrisalo solze, ki mu jih je smeh izvabil iz oči in je vprašalo pisarja:

»Kolikokrat je bil ta fanté obsojen zaradi tatvine?«

»Devet in devetdesetkrat, Vaše blagorodje.«

Po tem odgovoru je zabučal nov smeh po dvorani.

Sodnik si je zasukal črne brke, ošinil z zaničljivim pogledom mikavni dijamant na ovratniku, potlej je krep-

»Sam Kogan, globim vas za dva dolarja.«

ko in odločno pljunil in se pomenljivo namuzal poročevalcem, češ: Pozor, gospoda, zdajle pride najvažnejše!

»Če se imetnik trgovine s perutnino oblači toli imenitno kakor Sam Kogan,« je začel sodnik s sarkastičnim glasom, »če nastopa tako nerodno in prismojeno kakor Sam Kogan, vrhu vsega pa nosi liki pest debeli dijamant — pri takem človeku, pravim, se nikar ne čudimo, če pozabi zakleniti duri svojega kurnika. Ali ni tako, gospoda? Pravim, da je tako. — Ne vem, ali vam je Dan, ki ste ga obtožili, sam prilepil tisti listek na vrata, ali pa je storil to kdo drugi. Ne morem pa obsoditi nekoga zaradi tatvine, če ste bili sami povabili ljudi da naj poizkusijo vašo kuretnino in jajca. — Ne, tega ne morem. Dolžnost vam vелеva, da bodite previdni Sam Kogan, globim vas za dva dolarja in —«

»Mene?« je kriknil Sam ves iz sebe.

»Koga pa neki?« je odgovoril modri sodnik.

»Toda molčite vendar, da razložim zadevo do konca. Plačate dva dolarja globe, da boste v bodoče bolj pazili na zapiranje kurnikov in da ne boste tako nadlegovali sodnika s svojimi čenčami. Danu Hallu se prizna 50 centov potnine, ker je nastopil pred sodiščem kot priča. In zdaj — da mi brž pobere ta šila in kopita, gospoda!«

Sodnika je očitno utrudil ogromen duševni napor, ki ga je zahtevala od njegove glave toli zapletena in modra razsodba; zmagoslavno se je nasmehnil poročevalcem listov, ki so strmé občudovali bistroumno sodbo in so skušali sodniku s kimanjem glave pokazati, kako jih je navdušila.

Ali se jasni? ...

Sam Kogan in Dan Hall sta odhajala, psovaje po častljivo stari zamorski navadi. Pri vratih pa sta obstala in Dan je stopil k nasprotniku:

»Glejte, da se ne boste širokoustili o meni,« je rekel šepetaje, »ker se lahko pismo obrne in bom jaz v as tožil!«

»Vi mene?« se je posmehnil Sam.
 »Da. Ali hočete vedeti kaj več? Kdo pa bil tisti, ki je snoči plul po Ashley in je toli ganljivo brenkal na bandžo? Mari niste bili vi?«

»In če tudi?«
 »Well — le nikar ne slepomišiva. Tisti človek se je uro pozneje vračal z majhnim otrokom, he?«

»A, vi ste vohali tam okoli?»

»Imenujte to, kakor se vam ljubi. Na obrežju sem sedel in ribaril. Nu, povejte kje ste ukradli otroka kaj nameravate z njim in kam ste ga dali?»

»Kaj pa vtikate svoj nos v tuje zadeve?»

»Vam ne prija kaj? Toda saj sami vidite da ste v mojih pesteh. Bilo bi boljše za vas če bi se pri tej priči zlepa pobotala.«

»Otrok, ki ste ga videli, je moj!»

»Skušajte to natveziti komu drugemu; migne ne boste vlekli za nos. Ali si drznete lagati tudi pred sodnikom? Tako mu povem kaj sem odkril.«

Sam je potegnil devet in devetdesetkrat kaznovanega tatu za rokav in oba možaka sta stopila iz dvorane. »Nikar ne blaznite! Dete je v resnici moje? Čemu bi se torej pričkala med seboj? Izpijva rajši steklenico whiskyja v bližnjem salonu!»

»Well — tudi nekaj dolarjev bi se mi bilo prileglo! Prazen sem.«

»Nikar ne misli, prijatelj, da v takih primerih stiskam možnjo.«

Čez nekaj minut sta oba črna gentlemana stopila v jedilnico ki so jo obiskovali zgoli črnci. V duhu lepe spravljivosti sta se lotila žganja in sodavice.

Zamorček pred sodnikom

Medtem je sodnik Stewart občutil, da je dovolj dolgo občudoval lastno modrost in se je ozrl pred mizo. Opazil je zajetno obilno mamico v kateri je takoj spoznal teto Marjeto, dolgoletno prodajalko limonade.

»Halloh! aunt Marketa!« je vzkliknil »kaj dobrega pa nam vi prinašate?»

Namestu odgovora je teta Marjeta sunila skrivnostno košaro sodniku skoraj pod nos. In ko je bila odgrnila belo ruto, se je pokazal črn otročiček, ki je živahno krilil z rokami in nogami, tako da se je sam sodnik prestrašil in je presenečeno vzkliknil. Tudi občinstvo je zamomljalo; jasno pa se je čul vzklik neke ženske.

Teta Marjeta je videla in čula samo sodnika in se je držala sila nedolžno.

»Tako ubogega črnečarja črvička se ne bi smeli prestrašiti sodnik!« je rekla očitajoče.

»Govorite stvarno!« je odvrnil. »Čemu ste prinesli tole stvarco pred sodišče?»

Teta Marjeta je sočutno pogledala otroka in je glasno vzdihnila:

»Ubogi črviček!« je rekla žalostno. »Pomislite: pripravljam se zvečer k počitku. Tedajci zaslišim pred vratmi otroško vekanje. Pomislite, sodnik, otrok se je jokal red mojim vratmi! Zuzka, — pravim hčeri, to utegne biti otrok. Muca ne more biti saj sem imela sama otroka in vem, kako vekajo! Grem torej iz hiše in — in — ali razumete vse to, sodnik?»

Sodnik je odprl oči. »Da ne bi razumel? Go on!« je odvrnil ponosno in sočutni usmev se mu je razlezel po obrazu.

»Zares je ležal otrok pred mojimi durmi, sodnik!« — »lite si, kako sem potem vzela črvička k sebi in ga nahranila, pa veste vse, kar je treba.«

»In?»

»Dete mi je nekdo (sveti Mojzes ve-di, kdo!) položil pred vrata —«

»To se pravi: vi bi se ga radi odkrivali?« — jo je prekinil sodnik zlovollno.

»Nikakor ne, sodnik! Četudi si mislite tako, ste vendar v zmoti. Dete sem sama našla in ostane tedaj v moji hiši. Prišla sem le, da bi vam to sporočila.«

Sodnikov obraz se je zjasnil. Ženina izjava da si namerava najdenčka pridržati, je vzorno rešila vse težkoče, ki so že strašile v sodnikovi glavi; lažja bo sodba in mesto ne bo imelo nepotrebnih izdatkov. »Pišite!« je velel pisarju. »Marjeta Thornova je našla dojenčka. Čigar poreklo ni znano. Ponuja se, da sprejme otroka, ki je ženskega spola, za svojega in sodišče se s tem strinja. Razsojam tedaj, da —«

Čigav je otrok?

»Stojte!« ga je nagloma prekinil hrupav glas. Ida Woodova se je s stisnjenimi pestmi postavila pred sodnika. »Ta žena laže. Dete je moje! Ni ga našla, ukradla ga je!«

Neizmerno prestrašena je teta Marjeta stopila korak nazaj.

»Moj Bog,« je vzkliknila. »Kako morete trditi kaj takega. gospa Woodova?»

»Dokazala bom. Nihče razen vas ne biva v naši bližini. Snoči sem čula vekajočega otroka v vaši hiši.«

»Res je, da se je snoči jokalo,« je odgovorila Marjeta in obilna postava se ji je tresla kakor šiba na vodi. »Sicer pa je bil že nekaj dni v naši hiši.«

* Le naprej, dalje.

»Lažete, lažete. Če bi to bilo res, tedaj bi mi bili že zdavnaj kaj povedali. Ukradli ste otroka snoči v mraku —«

Sodnik je velel, da naj obe umolkmeta. Nato je pozval Ido, da mu podrobno razloži, kako je bil otrok ukraden. Zatem je povsili glavo in je premišljeval.

»Vaš otrok je izginil, Ida Woodova?«

»Da, Vaše blagorodje!«

»Ali spoznate v tem otroku lastno dete?«

»Da, tale je; lastnega otroka bom vendar poznala.«

»Tedaj si ga kar vzemite!«

Ida je kakor tigra planila po otroku in ga je stisnila k sebi. Teta Marjeta pa je udarila v silovit jok.

»Ne razumem, zakaj se tako obnašate« je jel pomirjevati modri sodnik. »Sigurno je, da je otrok last Ide Woodove. Zadeve ne bomo nadalje raziskovali; žena je zadovoljna, da je spet dobila otroka in — Bog z vami. Če ga niste ukradli, marveč ste ga našli, — čemu neki tarnate in se solzite? Ne gre mi v glavo, zakaj vam je toliko do otroka? Naj ga vzgaja Ida, ki je mlajša in bržčas kot mlada žena sposobnejša za take reči.«

»Ah, gospod sodnik, ne morem dati otroka«, je ilte rekla Marjeta. »Dete je moje in ne Ide Woodove.«

»Ali se vam je zmešalo v glavi, stara gospa. Saj ne trdim, da bi ga bili vi ukradli!« jo je tolažil Benjamin Stewart dobrohotno. »Nemara ga je ukradel kdo drugi in položil k vašim vratom.«

Marjeta pa je še glasneje zajokala. »Ne, ne smem ga dati. Poslušajte me trenutek — vam in Idi Woodovi bom povedala čisto resnico«. Sodnik se je radovedno sklonil in tudi Ida je stopila bliže. Še vedno ilteč je starka šepetala:

»Nikdar ne bi bila izdala tega, kar moram zdaj povedati. Otrok je dete moje hčerke Zuze, ki se je bila pred šestimi tedni vrnila iz Kolumbie City. Kaj sem hotela storiti, da ohranim svoji hiši dober glas? Umeli boste, da se mi je ta pot videla najboljša. Zdaj ste vse izvedeli. Hoteč obvarovati dober glas svoje hčere sem se vam nalagala — Bog mi odpusti greh! — da sem otroka našla in da si ga hočem posvojiti. Ida Woodova tale, otrok ni vaš! Moj je, moj vnuk. Le pogledite ga malo natančneje, saj vendar ne more biti vaš. Tako je popolna resnica, gospod sodnik!«

Ida si je malce ogledala otroka in se je zasmejala. »Laže«, je rekla. »Laž je, kar govori. Nikar ji ne verjemite, Vaše blagorodje. Rada bi se z dobrim izgovorom izmotala iz svoje krivde. Dete je moje in ga ne dam več iz rok!«

V sodni dvorani je postalo nemirno. Nekateri ljudje so se približali sodnikovim mizi, da bi videli dete, ki je imelo toliko mater. Mala razkodranka pa si je očitvidno mislila, da je prišla na svet brez matere, ker je jela prav tisti hip živahno brcati z nožicami in jokati. Sodnik se je obupno zagledal v to majhno bitje, kakor da bi se nadejal: zdajle bo samo povedalo, na čigavi strani je pravica. Res je, usta je odpiralo prav na široko, ali razen jokanja ni bilo čuti od njega ne ene odrešilne besede.

»Slučaj je hudimano zapreden in težak!« je reklo Njegovo blagorodje pisarju.

»Da, tako je, kakor ste rekli, gospod!« je odvrnil pisar.

»Kaj vi mislite o tej zadevi?« ga je pobaral sodnik.

Pisar je skomignil z rameni. »To, kar Vaše blagorodje. Dejal bi, da gre dete stari ženi!«

»Kako? Tako vi mislite?« se je začudil sodnik.

»Menim, da nobena pametna mati ne bi žrtvovala dobrega glasu svoje hčerke —«

»Ne pozabite, da so to zamorkel!«

»Da, to je tudi moje mnenje!«

»To se pravi — moje!« je dejal sodnik samozavestno.

»Ali se torej strinjate z menoj?«

»Popolnoma, gospod.«

Po kratkem tihem premišljevanju je sodnik razsodil, da je dete last stare Marjete in njene hčerke, Ida Woodova pa lahko vloži zasebno tožbo, če se noče odreči svojim pravicam.

Učinek te razsodbe se je najprej videl za mizo časniških poročevalcev, ki so živahno odobraval čudovito sodbo, nato pa v prepiru med Marjeto in Ido. Naposled je stara debeluška s košaro pod pazduho zmagoslavno zapustila dvorano, medtem ko je Ida bridko jokaje odhitela k pastorku, da bi ga bila prosila nasveta.

Stari gospod, črn kakor ogel in z belimi lasmi kot novi sneg, jo je mirno poslušal in je obljubil da bo skušal uganko pojasniti. Prvo pa bodi, da pride k njemu njen mož Šal, ki tako redko zahaja v cerkev.

Pastor razmotava vozle

Šal Wood je imel potem, ko je izginil otrok, kaj neprijetne ure. Ni mislil, da bo njegova žena tako odločno uveljavljala svojo voljo. Ko pa se le ni hotel omehčati in iti k častitemu pastorku, si je Ida poiskala pravnega zastopnika, mladega moža, ki je z živahnim zanimanjem upeljal poizvedovanja in je iskal priče, tako da se je obetal kaj napeti proces.

Čas je mineval; čez tri dni bi se imela vršiti glavna razprava, h kateri so bili povabljeni Šal z gospo Ido in Marjeta s hčerko in s spornim vnukom. Šal se je občutil v škripcih in v skrajni sili se je bil naposled vendar le udal in je krenil k pastorku, pobožnemu in še bolj prekanjenemu gospodu.

Vzel je s seboj dvanajst kur in cel jerbas jajc (kaj pa ukradenih). Ta prtljaga je imela namen, da čistilivega starca spravi v dobro voljo. Takoj se je videlo, da si je bil izvolil uspešno sredstvo.

»Častiti gospod Jefferson« je izročil prikupno darilo svoji ženi, nepokornega kozla, ki mu je bil prišel v goste, pa je prijazno počastil s hladilno pijačo.

»Kar sedi, moj dragi sin,« je rekel, »in mi razloži svoje skrbi in bolečine. Čudim se, da si prišel stoprav danes, ko ste vendar začeli tožbo brez moje pomoči in bo — kakor sem izvedel — čez tri dni že odločena!«

Šal je mečkal svojo čepico in ni črtnil besede. Njegova zadrega in obilno darilo, ki ga je bil prinesel v farovž, je izkušnemu župniku že dovolj povedalo: Menil je, da utegne biti Šal glavni krivec. Poniglavca divjega je pripeljala k njemu samo skrajna sila!

»Salamon, Salamon,« je začel pastor resnobno. »Vse vem. Vsemogočni Bog mi je razodel tvoje dejanje in z eno samo besedo bi ga bil lahko izdal sodniku. Toda biti hočem usmiljen, ker upam, da bo nekoč Bog tudi nasproti meni usmiljen. Pomagal ti bom. Nu, povej mi, kaj se je zgodilo in glej, da ničesar ne zatajš!«

Brihtni duhovnik je ubral pravo struno. Šal, ki je bil — kakor večina zamorcev — zelo praznoveren, ni nimalo dvomil o resničnosti pastorjevih besed.

»V zahodnem predmestju biva Sam Kogan, bogati imetnik trgovine s perutnino,« je začel pripovedovati dokaj neodločno. »Mož je pet let oženjen, brez otrok. Videl je najmlajše dete moje žene in me je na skrivaj pregovoril, da bi mu ga prodal. Domenila sva se

bila, da mi plača dve sto dolarjev. Ta denar mi je res odšel na roko. Medtem, ko je bila moja žena zaposlena na vrtu, je on sam odnesel otroka. Že preje sva se bila sporazumela, da bom ženo prepričeval, da je bilo dete ukradeno, ker vem, da se ne bi nikdar sprijaznila s prodajo. Menim, da bi se bila počasi umirila, toda slučajno se je vmešala v to stvar prigoda stare Marjete in njene hčeri, ki sicer nikakor ne sovisi z mojim otrokom. Le-ta je zdaj razkrila mojo kupčijo.»

»Ali bi ti bil trgovec s perutnino vrnil otroka?« je vprašal častiti gospod zamišljeno.

»Ne more več vrniti, gospod. Njegova žena je na skrivaj odšla z otrokom v Georgijo, da bi njeni sorodniki, ko pride k njim, in sorodniki tukaj, ko se vrne, mislili, da je to njen lastni otrok.«

»Nu, glej, otrok je tedaj v dobrih rokah. Moram pa te ošteti zaradi tega, ker si ga bil prodal brez dovoljenja svoje žene. Edina nepravilica je potem takem stara Marjeta s svojo vnukinjo — kaj?«

»Da, tako je!«

»Kje je denar, ki si ga bil dobil za otroka?«

»Zakopal sem ga, gospod pastor!«

Duhovnik se je naslonil s črnobelo glavo na dlan in je potisnil velika očala z nosa na gubavo čelo.

Dobra kupčija

»Poslušaj, sin moj, kaj ti bom velel,« je dejal po kratkem premisleku. »Predvsem mi prinesi sto dolarjev; toliko moraš žrtvovati! V moji občini živi mož, ki ima dosti otrok, pa nima za nje kruha. Trudim se, da bi ga malce razbremenil. To je znani kurji tat Dan Hall, ki je bil prav te dni stotič obsojen. Torej bo zaslužno, Bogu dopadljivo dejanje, če mu vzamemo enega izmed otrok, da ne bo rasel v tistem grešnem brlogu. Kupil bom od Dana Halla njegovega najmlajšega, a ti ga položi —«

»Kako neki?«

»Molči vendar, da povem do kraja. Stari Marjeti povej še danes, da naj namestu s pravim otrokom pride k sodišču s tistim, ki ga jaz preskrbim. Potlej naj prekličje zgodbo o svoji hčeri, ki ji bo tako vrnjen dober glas — skratka, izjavi naj, da je našla otroka pred vratni, kakor je prvotno trdila!«

»Ali bo hotela to storiti?«

»Nimato ne dvomim; v ta namen dobode nekaj denarja. Saj bo tako na boljšem; hčeri ostane dete, čast in še denar na vrh!«

»Pri moji veri, pravo ste zadeli. Tako-le pa pojde!« si je oddahnil Šal, ki je bil od strahu pred postavami in še bolj pred svojo ženo izgubil domala vse veselje do življenja.

Še tisto poldne je bil Šal prinesel pastorju zahtevanih sto dolarjev. Častiti mož se je brž napotil h kurjemu tatu Danu Hallu; le-ta je bil na moč vesel, da se bo na toli lahak in spodoben način iznebil svojega najmlajšega. Teda je duhoven pohitel še h gospe Marjeti, ji izročil otroka in nekaj denarja. Hkrati pa ji je strogo zabičil, kako naj se vede in kako govori. Med potjo domov se je častiti dušni pastir ustavil pri svoji banki in je z blaženim smehljajem vložil na svoj račun petdeset dolarjev, ki so mu ostali od Boga in ljudem koristne izmenjave otrok.

Srečen konec

Čez tri dni se je tedaj vršila glavna razprava. Vse stranke so prišle pred sodnika. Mladi zagovornik gospe Woodove je bil privedel trideset prič, stric in tet, ki so vse dokazovale, da je gospa Ida imela otroka in da je tisti in tisti nesrečni večer zlepa izginil. Takisto so pričevali, da v hiši tete Marjete ni bilo otroka, zgodba o hčeri, ki je pošteno in sramežljivo dekle, pa je samo izmišljena, just to hurt poor dear Mrs Wood.*

Sodnik pa ni bil tega mnenja. Trdil je, da pametna žena ne bi bila mogla brez tehtnega razloga tolikanj ponižati svoje hčeri. Tedajci je stopila pred sodnika teta Marjeta in je pobila sodnikovo mnenje. Rekla je, da je bila res tako nespametna; preklicala je svojo drugo izjavo in je priznala, da drži prva. V resnici je bila našla otroka pred vratni in ga je hotela vzeti za svojega, zakaj njena hči se bo kmalu vrnila v Kolumbia City in bi ji bilo brez živega bitja prepusto v hiši. Če je torej otrok res sosedin, je vsekdar voljna, da ga izroči njegovi materi.

To priznanje je srečno razvozljalo težavni voz. Teta Marjeta je dobila hujši ukor, Ida pa je srečna stisnila dete k sebi. Bilo je zavito v lepe bele plenice, a videlo se ji je malce večje in

*Samo za to, da bi prizadela ubogo gospe Woodovo.

bolj mršavo nego je bilo poprej. Družba se je naposled zmagovito vrnila domov, kjer so jedli, pili in peli pozno v noč.

»Čisto zmedena si!« je odvrnil mož...

Ko so vsi gostje odšli, je Ida slekla črvička in z osupnjenim vzlikom poklicala soproga.

»Kaj se je zgodilo, Ida?« je vprašal Šal.

Pogledala ga je zmedeno, kakor da bi sanjala. »Šal,« je rekla, »povej mi za Boga, kaj je bil najin otrok: deklica ali deček?«

»Seveda deček!« je odvrnil soprogo smeje.

»To je vendar deček!« je zavpila Ida obupno.

»Torej je prav.«

»Šal, meni pa se vendar le dozdeva, da je najin otrok bil ženskega spola!« je stokala Ida in se je z roko trla po čelu.

»Čisto zmedena si!« je odvrnil mož povsem mirno in se je obrnil.

Do zore je Ida bedela ob otrokovi postelji in je premišljevala, ali se ni zmotila. Niti prihodnjega dne ji ni bilo jasno. Ne sodni pisarji (ki jih je poučil pastor), niti častiti gospod je niso mogli prepričati, da njen otročiček ni bil deklica, marveč deček.

Stoprav čas jo je dodobra preveril. Njen otrok je zrasel v močnega fanta, ki je bil dokaj podoben materi. Takrat je spoznala, da se je nekoč motila samo zbog trenutne razburjenosti.

Ignotus

SLAVA TI, VELIKO SOLNCE!

*Slava Tebi, Re, ob vzhodu, Atum pri zahodu,
Vzhajaš, vzpenjaš se, siješ in blestiš
S svojo svetlo krono na glavi kakor kralj bogov,
Ti, ki si gospodar neba in Zemlje.*

Približno poldrugo tisočletje pred Kristusom so nastali ti verzi ob mo-drem Nilu. Nekje sem videl sliko k njim: egipčanski duhovni stoje v belih oblačilih na terasi templja in globoko sklonjeni pozdravljajo vzhod solnca. Krvava kroglja se dviga nad peščeno pustinjo. Bog prihaja. Kralj sveta.

Slava Tebi, Re, ob vzhodu...

Dolga stoletja so častili v Egiptu solnce kot boga. Pozneje se je presnela ta vera v Grčijo. Obstojala je tudi drugod. Še danes se nekatera pa-

ganska plemena v Afriki klanjajo solncu, gospodarju življenja.

Tudi krščanstvo se ni moglo ubraniti mogočnemu vtisku, ki ga zapušča v človeku solnce in je zapelo na usta »asiškega ubožca« lepo pesem o »bratu Solncu«.

V najskerajnejših človeških seliščih na severu in jugu, na vzhodu in zahodu naše zemlje je solnce enako v časteh kot v središču sveta. Njegov pomladni »prihod« je povsod veličasten. Daljša in ostrejša ko je zima, večje je zmagoslavje, kadar napoči vrgred.

V severnih in zmernih pokrajinah pozdravljajo solnce kot najdražjega gosta, Nikjer ni tako lepih opisov pomladi kot v ruskem in sploh severnem slovstvu. V vročih tropskih pokrajinah, kjer je solnce hujše nego je na severu zima, ga časte od strahu.

Toda povsod je solnce veliko bolj žansko.

Spomladi so imeli vsi stari narodi azijsko in evropskega sveta praznike solnca. Pred 10.000 leti je bilo — tako sklepamo po nekih ostalinah in znakih — ko so na tak praznik, združen s

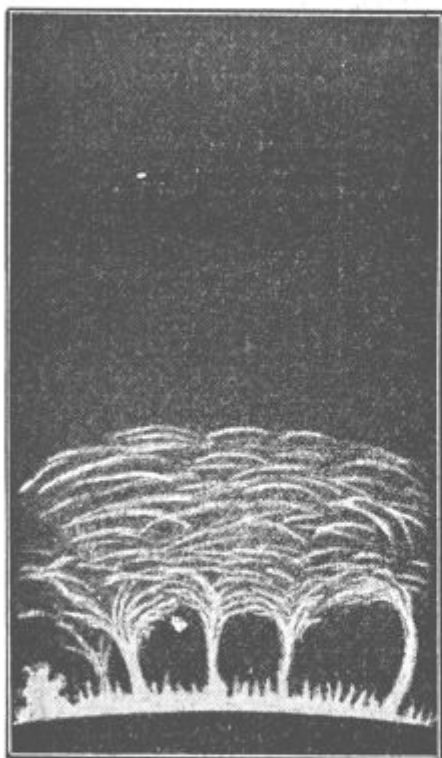
Solnčna moč je večno ista. Solnce je kulturnim ljudem prav tako mogočen vladar, kakor je bilo davnim oračem.

Slava Tebi, Re, ob vzhodu, Atum pri zahodu!

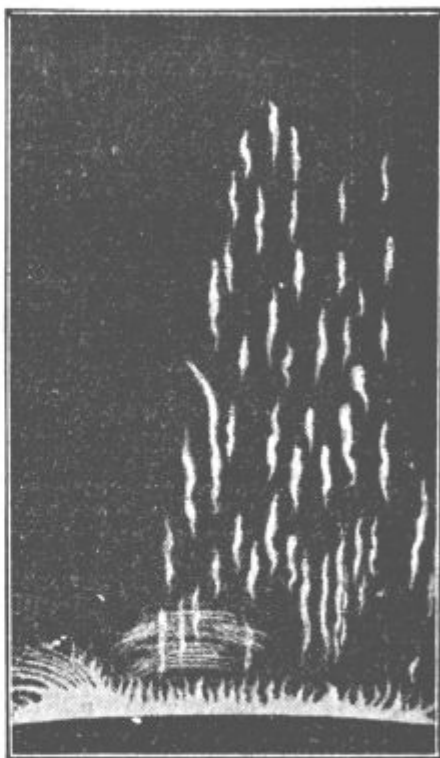

Kaj je solnce?

To vprašanje ni tako preprosto. Ti soči let zavestnega človeškega razmišljanja o svetu so pretekli, ne da bi mogli največji umniki odgovoriti nanj tako pravilno kot odgovarjamo danes.

EKSPLOZIJA PROTUBERANCE NA POVRŠINI SOLNCA
ob 12. uri 30 minut

ob 12. uri 55 minut

prvim oranjem in sejanjem, žrtvovali solncu kri in življenje mladih devojč.

To krutost je vsililo ljudem neumljivo veličanstvo solnca.

Ublažile so se nрави in praznik solnca je postal dan veselja, rajanja in gostij. Pesniške oči so videle Vesno, kako je trosila cvetje čez solnčna polja. Tudi paganski Slovani so peli o Ladi, ljubki boginji vigredi.

In ne pevajo li pesniki še danes najraje pomladi? Mar ne vidiš tega, kar je videla stara vera?

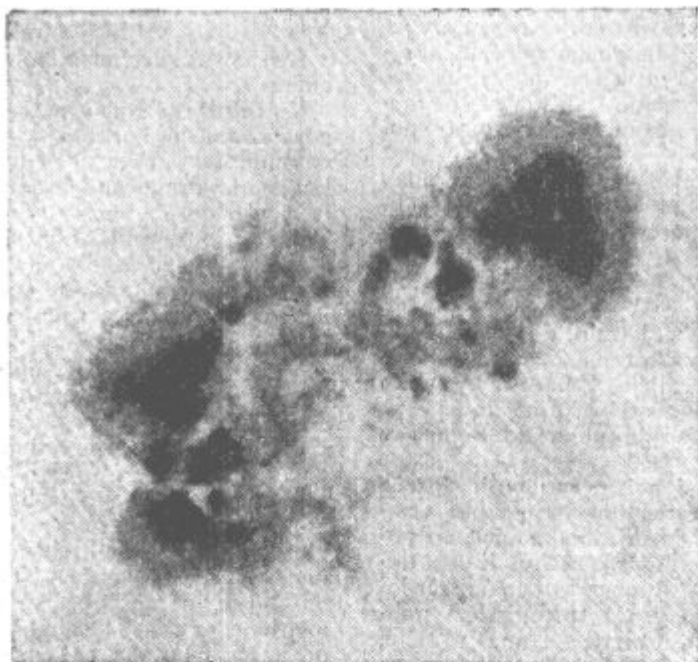
Prvotnemu človeku se je zdelo solnce neumljivo, zato ga je uvrstil med bogove.

Stara znanost je videla v njem mogočno žarišče svetlobe in gorkote, ali več ni mogla povedati. Dokler si ni človeški um v trdem duševnem delu, v boju s kaosom, z nejasnostjo, z neznanjem priboril zanesljivega spoznanja o celotnem vesemirju.

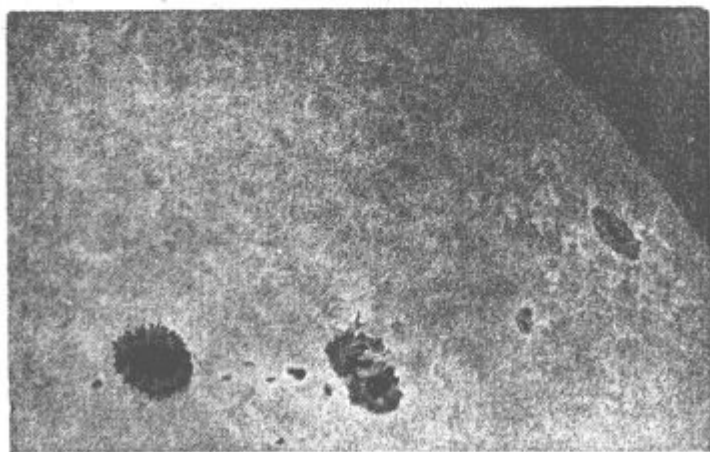
Daljnogled je odprl kozmos. Pokazalo se je, da bivamo na neznatnem

planetu, ki je član solnčne «obitelji». Solnce samo pa je z vso svojo družino le neznatno plavajoč otok v vesirskem prostoru.

t. j. 1 km v minuti, bi vozil do Solнца 149 milijonov minut, t. j. 103.472 dni ali 283 let. S posebnimi metodami so zvezdoznanci izmerili tudi njegov pri-

*VELIKA PEGA NA SOLNCU
(po fotografiji v Vatikanski zvezdarni)*

SOLNČNE PEGE IN BAKLJE

Tako smo določili Solncu mesto. Izmerila se je njegova oddaljenost. Če povemo število kilometrov, si bo težko kdo kaj predstavil. Pa denimo tako: Vlaku, ki prevozi 60 km na uro,

bližni obseg. In račun je pokazal tole: Milijon dvesto petdeset tisoč takih krogel kakor je naša Zemlja bi približno izpolnilo prostor, ki ga zavzema Solnce.

Se vedno ni odgovorjeno na vprašanje: Kakšno je Solnce?

Vedelo se je, da utegne biti žareče telo, ki odda vsako minuto v vsemirje ogromno količino kalorij*) in vzdržuje s svojo svetlobo in gorkoto vse življenje na Zemlji, mogočna plinasta krogla. Ali iz česa je njena masa?

Če bi imeli samo daljnogled, bi morali obupati ob nemoči svojega spoznanja.

V 19. stoletju je tudi semkaj posila luč genija: Iznajden je bil spektroskop, ki omogoča spoznavanje svetlobe. Po barvah svetlobe se spozna, iz kakšnih snovi je materija, ki izžareva svetlobo.

Tako se je pokazalo, da so na Solncu tiste snovi kot na Zemlji. Takisto v ostalem vsemirju. Zmagalo je veliko načelo o enotnosti vesoljne snovi.

In počasi se je pokazalo Solnce v pravi luči:

Predstavi si neizmerno polje žareče snovi, iz katerega bruhajo silno visoko pošastni plinski oblaki. Lesti so posledica kemičnih procesov, ki se dogajajo v solnčni masi, ki je v notranjosti strahovito vroča (približno 5 milijonov stopinj Celzija). Sama solnčna površina, ki jo imenujejo fotosfera, je znatno nižja; dosega komaj 5000 stopinj Celzija. Znanost ne more povedati, kakšni so procesi, ki povzročajo tolikšno toplotno razliko, ali po vsem, kar vemo, lahko sklepamo, da gre prav tem procesom zasluga, da Solnce ni že zdavnaj razsipalo svoje toplote po vsemirju in da že več ko 100 milijonov let vzdržuje življenje na naši Zemlji.

Človeška fantazija je preslaba, da bi si predstavila Solnce vsaj v približni podobi. Milijone in milijone kilometrov smo mu oddaljeni, pred našimi očmi je zmanjšano na razmeroma neznatno kroglo in vendar ga ne smemo brez škode za oči pogledati s prostim očesom.

Solnce — bog...

In ta ogromna masa razžarjene, v pline izpremenjene snovi, ki kroži v prostoru in vodi svojo družino k neznanemu smotru — ves solnčni sistem leti k ozvezdju Herkula, kakor se

*) Kalorija je toplota, ki je potrebna, da se kubični centimeter vode segreje za 1 stopinjo Celzija.

sploh vsemir pomika v vesoljnem prostoru — ta solnčna masa je vir življenja. Mi vsi živimo od Solнца, vsem nam je oče in mati, po njem smo bratje drobni travi in krvoločnemu levu. Vsi, vsi smo otroci Solнца.

Življenski skrivnosti Solнца se pravi energija.

Ko to pišem, gori v peči premog. Kaj gori? Solnčna gorkota, ki so jo pred davnim, davnim časom použile rastline kot svojo dragoceno hrano in izgradile ž njo svoje deblo, veje, korenine. Tako se je ohranila. Energije se neprestano vežejo in razdvajajo in življenje neprestano prehaja iz ene oblike v drugo, iz smrti v življenje.

Drva, premog — to je konzervirana solnčna gorkota, ki jo uporabljamo v dneh, ko nas Solnce samo ne more zadosti greti.

Oranža je pred menoj na mizi. Zopet solnčni sad. Moje roke, moja misel — vse je rojeno iz Solнца. Ali bi mogel misliti, če se ne bi hranil? In glej, odkod je naša hrana? Niso li rastline naš življenski vir? Tudi če uživamo meso in maščobe, so to le izpremenjene rastlinske snovi, zakaj živali, od katerih poteka naša mesena hrana, se hranijo z zelenimi rastlinami.

In kaj so zelene rastline?

Najbolj neposredna solnčna deca, čudoviti stvoji solnčnega procesa, ki — kakor že omenjeno — srebljajo solnce kot vsakdanjo hrano.

Zamislimo si, da nekega dne nenadoma ugasne žareča solnčna krogla. (Samo domišljija lahko zagovarja tak «nenadoma»). Še migljajo zvezde na črnem obnebu. Lune ne vidimo več — tudi nji je ugasnila luč. Strahoten mraz pritiska na Zemljo. Zemeljska skorja se čedalje bolj ohlaja, vode ne teko več, zamrznil je življenski krogotok. Temperatura Zemlje se mora naposled izenačiti s strahotnim mrazom vsemirskega prostora, v kolikor se ji ne upira temperatura Zemljine jezgre. A življenje ni več mogoče. Rastlinstvu, živalstvu in človeštvu na Zemlji je odbila zadnja ura. Nikdar več!

Ta grozotni privid je nezavestno zapreden v starih nazorih o zimi. Zima je kaj nedolžna primera končnega stanja naše Zemlje. Zmanjša se količina solnčne svetlobe in gorkote in že se začenja ustavljati življenski krogotok.

Spominjamo se vere davnih prednikov, da sega Zmaj po Solncu. Spomlad pa Solnce premaga Zmaja.

Zmaj je vseмирski mraz, ki preži v prostoru, pripravljen, da se vrže na Zemljo in da uniči vse njene živi. Solnce je vitez, sv. Jurij, ki poseka stoglavega Zmaja, je Zveličar, ki premaga smrt in vstane iz groba. Zdaj lahko zlete čebelice na ozelenele trate, lahko gredo orači in sejanci na polja, lahko se zemlja okraši s cveticami in živali lahko vodijo svoje mladiče na plan.

Solnce je tista Vesna, ki gre čez polja in trosi cvetlice. Solnce je vesoljna Rodnica.

Kako je nastalo življenje na našem planetu? Ali se je zanesla kakšna živ z drugih planetov? Ali je solnčna sila po nekih nam neznanih procesih oplošila in oživila zemeljsko snov?

Tega ne vemo; klanjamo se Stvarniškovi skrivnosti.

★

In mislimo na druge skrivnosti, ki kakor nepredorne megline zakrivajo skrajna obzorja našega spoznanja.

Naše Solnce je le Solnce med Solnci. Ozrite se zdaj v pomladnih nočeh na nočno nebo in poiščite ozvezdje Oriona z njegovo značilno podobo. Nedaleč od njega blešči prekrasen zvezdni dragulj: Sirij. To je solnce samega našega planetarnega sistema, čigar rodbine ne poznamo. Vemo samo, da je to solnce mnogo večje od našega in

da potuje njegova svetloba več sto tisoč let k našemu planetu.

In vse zvezde stalnice so solnca. Solnca neskončnosti.

Neskončnosti? Je-li prostor končen ali neskončen? Če je neskončen, ga ni! Če je čas večni, tedaj ni časa!

Čitatelj, tu sva na mejah. Odtod nama diha naproti božja skrivnost.

V končnem prostoru mora nekoč — čez milijarde let — napočiti čas, ko bodo vsa solnca izčrpala svojo gorkost in jo razsipala po vsemirju, kjer bo prešla v druge energije, predvsem v življenje na nešteti planetih. Vseмирsko izenačenje pa bo naposled privedlo k popolnemu mrtvilu. Energije bodo postale negibljive, zakopane v mrtve oblike.

In nad svetovjem bosta zagospodovala smrt in mraz.

Toda če je prostor neskončen, so odprte življenju takisto neskončne možnosti. In nikjer ne bo ne kraja ne konca.

Kdo naj si predstavi to ali ono?

Tudi midva, čitatelj, sva delec — neskončno drobčkan, v dogajanju vseмирja absolutno brezpomemben, vendar pa neuničljiv drobec vesoljne snovi. Kaj sva bila nekoč? Kaj bova v bodočnosti?

Molči prazna, brezlična snov, a duh, ki je spoznal v njenem zrcalu samega sebe, poje pesem Solncu in zali princesi Pomladi:

Slava ti, veliko Solnce!

Znameniti jubileji

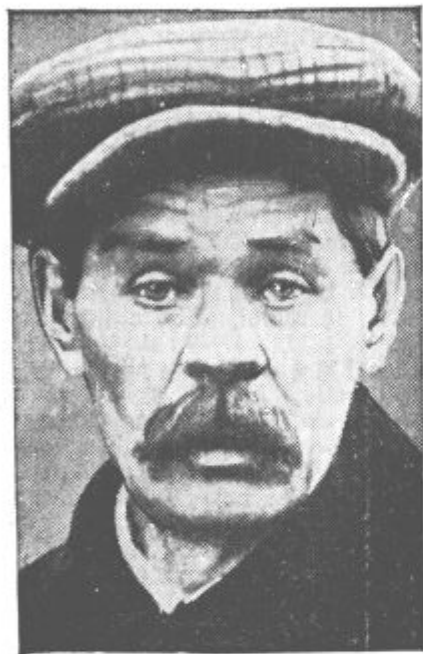

Šestdesetletnica Maksima Gorkega

Maksim Gorkij je literarno ime pisatelja Alekseja Maks. Peškova («Gorkij, izgovori «gorjki», pomeni v ruščini grenek). Ta svetovnoznani pisatelj, čigar ime tudi slovenskemu čitajočemu občinstvu ni tuje, se je rodil 14. 26. marca 1869. v Nižnjem Novgorodu kot sin tapetnika. S četrtem letom je izgubil očeta. Z devetim letom je postal popolna sirota in je šel med tr-

govske vajence. Čakala so ga dolga leta težkega in nemirnega življenja. Bil je izmenoma drvar, pek, pristanški delavec itd. Pri nekem odvetniku v rojstnem kraju je izpopolnil kot pisar svojo izobrazbo. A pusto pisarsko delo ga ni nič mikalo. Postal je «bosjak». Več let je hodil peš ob Volgi in Donu, preromal je vso Ukrajino, Krim, Kavkaz. Šele pod vplivom zna-

nega pisatelja Vlad. Korolenka je krenil na drugo pot in se je posvetil pisateljstvu. Napisal je lepo vrsto povesti iz bosnjaškega življenja, ki smo jih v mladih letih vsi radi čitali in se navduševali za nje. Slavo so mu prinesli poznejši spisi, ki so nastali ob rodni Volgi, med njimi zlasti tiste:

«Na dnu», «Trije», «Foma Goreljčev», «Mati», «Knjige spominov», «Med tujimi ljudmi» itd. Njegova poslednja dela, med njimi roman «Zadeva Atamanovič», niso imela posebnega uspeha. Gorkij se je živahno udeleževal tudi političnega življenja. Bil je časnikar in izdajatelj, vzdrževal je intimne vezi z ruskimi revolucionarji. Znana je njegova korespondenca z Ljeningom. Že pred vojno se je bil zaradi slabih pljuč naselil na otoku Capriju, kjer ima svojo vilo. Z boljševiki je prihajal večkrat navzkriž, ker ni marsičesa odobral, vzlic temu je zdaj v dobrih stikih s sovjetsko Rusijo in se bo njegova 60 letnica tudi tam slovesno slavila.

Prinašamo izvirni intervjuv z njim, izvirne spomine dr. Preobraženskega ter prevod iz knjige «Djetstvo». Preprostemu slovenskemu čitatelju bodi v vzpodbudo, da se je Gorkij iz malih razmer kot samouk povzdignil med

najbolj znane ljudi našega časa. V drugem delu tu objavljenih spominov nam Gorkij razodene skrivnost svojega razvoja: vzljubil je knjige in čitanje ga je izobrazilo in mu pokazalo smisel in veličino človeškega življenja. Čitatelju ne moremo dovolj toplo priporočiti: Pojdi in stori tudi ti tako! Izobražuj se z dobrimi knjigami!

Razgovor z Gorkim

(Odlomek izvirnega interviewa A. A. N. S.)

— Katera doba v življenju se Vam zdi bolj dragocena: mirna sedanost ali pustolovščin in mučnih prigod polna preteklost?!

V zamišljenih očeh velikega Rusa ne moreš prečitati ne izraza obžalovanja niti znaka utrujenosti. Zaveda se, da se njegovo življenje suče v krogu, ki mu ga je določila usoda. Gorkij pozna le še en smoter: da svoje delo, ki mu je največja življenska naloga, dovrši do kraja. Delo, ki ga je ustvaril, je tako močno, da bo njegovo ime v zlatimi črkami bleščalo v zgodovini človeštva, ko Gorkega že zdavnaj ne bo več med živimi.

Za vse, kar je dosegel v življenju, je dolžan hvalo samemu sebi. Lastne sposobnosti so ga edine dvignile na višino enega najbolj znanih pisateljev v Evropi. Preživel je težko življenje, polno bede, krutosti in bridkosti, življenje vagabunda. Ni dosti ljudi, ki bi imeli za sabo toliko pomanjkanja. Toda v njegovi naturi je bila skrita čudovita moč, ki ga je venomer silila, da naj se izpove svetu, da naj razkrije ljudem to, kar čuti v sebi. L. 1892. je priobčil v nekem samarskem listu prvo povest «Matuska». Sledili so «Vagabundi» in «Povesti s stepe».

Še vedno je živel kot postopač, ki je bil kakor cigan brez doma. Toda ko je jel pisati povesti, je bil že rešen in odrešen. Njegova zvezda je jela vzhajati in je šla poslej vedno višje.

Iz življenja M. Gorkega bi se dala nanizati dolga vrsta zanimivih prigod. Nekoč so ga aretirali na cesti in zaprli kot klativiteza. Naključje je hotelo, da se je policijski uradnik, ki ga je zasliševal, zanimal za literaturo. Bral je povesti Maksima Gorkega. Ko mu je aretiranec povedal svoje ime, se je mož pomilovalno nasmehnil:

— Ti, da bi bil Maksim Gorkij? Postopač? Nu, tako pa si nisem pred-

saj pisatelj! Sicer pa, bodi: bomo videli, ali si res Gorkij. Če mi takoj napišeš novelo, te izpustim na prost!

Gorkega so odvedli v jetniško celico in mu dali papir, črnilo in pero. Jel je pisati novelo, ki naj bi mu vrnila zlato svobodo. Ali je bil še kateri pisatelj v toli čudnem položaju? — Ko je končal, je uradnik prevzel povest in jo položil v predal svoje mize.

— Nu, zaslužil si svobodo, pojdi!

Nekaj tednov pozneje je Gorkij čital svojo povest v nekem listu. Kot pisec je bil podpisan tisti policijski uradnik.

— Ali se še spominjate policijskih uradnikov pod carjem? — sem vprašal.

— Niso bili nič drugega kot ljudje, saj so vsi ljudje predvsem ljudje.

— In kaj mislite o policiji, ki jo imamo sedaj?

Gospodinja Gorkega, baronica Budberg, me je prekinila:

— Mojster ne govori o politiki.

— Le nikar o politiki, — je rekel Gorkij — že od l. 1921. nisem bil v svoji domovini. Sicer prebiram liste, toda listi pretiravajo v obojem: v hvali in v graji.

— Ali ste si kdaj želeli, da bi se vrnili v Rusijo?

— Brez dvoma, toda ne dopušča mi zdravje.

— — —

— Mojster, na obzorju se zopet kopičijo črni oblaki nove vojne. Kaj mislite o vojni in o miru Vi, ki ste preživeli dve vojni in revoluciji?

BRSTEČE DREVO S KOZOLCEM
(Orle)

Foto F. Krašovec.

— Vojna in mir sta združena tako neločljivo kakor bolest in radost. Vojna, ki se vodi za idealen smoter, je nemara važnejša in več vredna nego mir. Rusko-japonska vojna je bila politična in ni ostavila za seboj nič drugega kot prelito kri tisočev vojakov in grmade trupel. Ne verujem, da bi vojne človeštvo preveč požlahntile ali preveč pokvarile. Vsako izjemno stanje nujno sili k normalnemu, vsakdanjemu stanju. Človeštvo mora prebiti krizo prilagoditve novim razmeram, šele potem lahko izpelje nadaljnje nove poizkuse. Vendar pa ljudje ostanejo slej ko prej to, kar so. To je dejstvo. Niso ne dobri ne zli, temveč oboje: dobri in zli.

— Česa se nadejate od radia?

— Mislim, da ima brezžični telefon ogromno kulturno važnost že kot orodje, ki bo zbližalo in pobratilo prebivalstvo naše zemlje. Posamezni narodi se bodo lahko po radiu boljše nego doslej spoznavali in sporazumevali; če pa ta narod pozna in razume onega, tedaj mora duh medsebojnih odnošajev postati čedalje bolj prijateljski in miroljuben.

— Torej verujete v pobratenje narodov, v splošno prijateljstvo na zemlji?

— Prijateljstvo še daleč ne pomeni, da so podrte vse pregrade med narodi ali da bi vsi narodi in rase prišli na isto stopnjo in se izenačili.

— Marveč?

— Mar mislite, da se udajam varljivim upom? Dokler obstoje narodi, tako dolgo bodo tudi vojne. Sploh pa bo svet v bistvu vedno takšen, kot je dandanes...

Dr. N. Preobraženski

Takrat, ko sem se igral z Gorkim

(Otroški spomini)

Zgodovina jugoslovenske mafije omenja majhno umazano gostilno na Capriju. Ondi so se sestajali med vojno legionarji in zarotniki, ker je bil gospodar »naš človek«. Srečal sem ga lani v Ljubljani. Skrival se je pod psevdonomimom »N. N. iz Zagreba«. Imela menda vzroke prikrivati svoje ime, vendar je to zame postranska zadeva. Gospod N. N. mi je namreč pravil, da je Gorkij slej ko prej njegov stalni gost. Prihaja vsak dan na kozarec chiantija in na rižoto. Rezervirajo mu najboljše mizo poleg okna z razgle-

dom na morje. »pa četudi bi bilo še toliko teh prevzetnih Američanov!«

«Dober človek je Gorkij. Govorim z njim, kakor da bi bil naš Kranjec. Vedno vprašuje, kako gre kaj posel od rok. Nihče ne bi mislil, da ume biti tako domač. Čeprav je svetovno znan. Samo otroci mu radi nagajajo. Nima srca, da bi bil napodil capine. Vsak večer ga vjamejo v gostilni in kričijo kakor za stavo: »Signor Massino, signor Massino, plačajte nam vstopnice v kino!« Pa jim vedno dá nekaj lir, in se nikoli ne naveliča. Še mi moramo pustiti te paglavce pri miru.« Torej vendar!

Malokdo izmed sedanjih ruskih pisateljev je bolj zasovražen v emigraciji kakor Gorkij. Tudi v sovjetski Rusiji ga gledajo po strani in se vedno bolj zaletavajo v njegovo »prostovoljno prognanstvo«, čeprav se Gorkij še tako trudi kaditi rdeči Moskvi: »Znanstveniki živijo na Ruskem tako dobro kakor nikjer. Tudi izobraženci v Evropi lahko zavidajo položaj tega razreda v Rusiji. Ustvarjen je brezprimeren, izviren mogočen tisk. Na krmilu so ljudje, ki razumejo in ljubijo delo itd. itd.« (Pismo Gorkega v »Pravdi« ob 30 letnici pisateljskega delovanja lanske jeseni.)

Kaj bi še našteval te dobro znane stvari. Toda mednarodni gospod iz Caprija je oživel moje spomine na preteklost. Poznam v sedanjem osamljenem Gorkem tistega prijaznega Alekseja Maksimoviča, ki sem ga bil spoznal pred leti. Naj veljajo sedanji spomini tem lepim časom, brezskrbni otroški dobi, ki se ne bo vrnila nikdar več.

Približno pred 25. leti je bival 34-letni Maksim Gorkij v svojem rojstnem kraju Nižnjem Novgorodu pod policijskim nadzorstvom. Leto dni poprej je bila Ruska akademija znanosti prisiljena, črtati Gorkega iz seznama častnih članov oddelka za lepo književnost in sicer spet iz političnih razlogov. (Takrat je prostovoljno odložil to čast, hoteč izraziti svoj protest, tudi A. Čehov.) Tega sicer nisem vedel v II gimnazijskem razredu, vedel pa sem to, da Gorkij ne živi v posebno ugodnih razmerah. Imel je »nahlebničke« — dijakne na hrani in stanovanju. Neka časa je pri njem stanoval tudi moj sošolec Maksim Boždanovič, poznejši znani beloruski pesnik. Ob tej priliki me je seznanil, mali, toda pravi

Maksim s svojim velikim gospodarjem Maksimom. Že prej mi je pripovedoval, da hodi z njim na izlete v Sludo (gozd ob Oki) ali s čolnom po Volgi, da je zelo prijazen in da čudno dobro pozn vsak grm, cvetko in ptico. Kmalu sem se z Gorkim seznanil tudi jaz. Mož v črni delavski srajci z mrkimi očmi je utegnil biti dober tovariš. Ko smo končali naloge, se je vedno igral z nami, včasih zunaj, drugkrat pa v hiši. Spominjam se, da sem ga bil nekoč celo zajahal, a ne vem, da-li za stavo ali v igri. Preko balili smo ma-sikak stol. V takih trenutkih je češče prihitela v sobo gospodinja, prva gosna Peškova. Pred njo smo imeli strah. Ošinila nas je z ledenim pogledom in je zahtevala red.

«Kdaj pa naj pišeš, če se boš igral z deco,» je rekla možu. Le-ta se je žalostno namuznil in je šel pisat svoje članke in podlistke. — «Mali Maksim» pa je bil poleg svoje čudne beloruščine še socijalni demokrat. «Z Gorkim sva somišljenika,» je trdil deček ponosno. Tega nisem razumel. Vedel sem le, da je podedoval Bogdanovič svoje prepričanje od dveh starejših bratov, ki sta nenadoma izginila iz gimnazije, ker sta šla «delat revolucijo».

Bil sem vedno pri malem Maksimu, kadar sva morala «stati na preži». Gorkij je vselej prosil za to uslugo,

če je dobil obisk iz prestolnice. Njegova hiša je namreč stala na samotnem prostoru vrh klanca. Midva sva z vrta videla že od daleč, če se je prikazal izza vogala gospod policijski nadzornik. Brž sva stekla v hišo in naznanila Gorkemu, kdo mu bržčas prihaja v goste.

Pri Gorkem sem nekoč — pač prvič v življenju, čul Šaljapina. Bil je pri svojem prijatelju-pisatelju na obisku. Postal je prav dobre volje. Mračilo se je že, a kuharica je še vedno nosila na vrt nove samovare in steklenice s pivom. Zunaj po plotovih in strehah so se gnetli ljudje, da bi videli pevca. Saj se je njegov glas v tem lepem večeru razlegal daleč naokrog. Zastaven, mrk stražnik pa je jel poditi ljudi narazen.

«Dol s plotov! Kaj je to? Saj niste paglavci! Ali imamo požar? Kaj še niste čuli pijanca tuliti?»

«Gospod stražnik,» je nekdo odgovoril prepričevalno, «saj je to Šaljapin!»

Govornikov palec se je dvignil proti nebu.

«Pa še zastonj!» so dodali drugi.

A stražnik je bil neizprosno: «Kaj zato, da je Šaljapin, pijan je vendarle!» Kako sem se pač smejal in kako ponosen sem bil takrat na vrtu pri pisatelju Maksimu Gorkem.

LEON ŠTUKELJ

PRI NARODU SPORTNIKOV

Letošnje olimpijsko leto vzbuja zopet spomine na zadnjo olimpijado v Parizu. Takrat so me povabili Finci v svojo deželo in tako se zdaj rad spominjam tudi teh doživljajev pred tremi leti. Brez dvoma bodo Finci kot narod sportnikov tudi na amsterdamski olimpijadi imeli lepe uspehe. Zvesti čitatelji «Življenja in sveta» so že spoznali Finsko*), to pot bi hotel pripovedovati zgolj o svojih osebnih vtisih.

Dvoje preseneča tujca ko pride na Finsko: neverjetna snaga in sploh hi-

gijena ter alkoholna zabrana. Ljudstvo ne uživa alkoholnih pijač in že to pove dovolj. Kamorkoli stopiš, povsod opaziš vzorno snago. Kavarne, restorani, hoteli, vlaki — vse je zrcalo našprednosti in omike. Ni treba obupavati, če moraš v železniški voz, zakaj vožnja ti je užitek. Nikjer ni prahu na oknih in nesnage na tleh; nad seboj imaš ventilacijo, poleg sebe na steni čisto pitno vodo, na stranišču brisače, milo, zrcalo. Na oknih so snažne zelene zavese, na hodnikih vagonov pa so obešalniki in nastavki za prtljago. Potnik ostavi večjo prtljago, povrtnik in galoše kar na hodniku, tako da je kupej res prijetna sobica, ne pa skladišče.

* Glej «Življenje in svet», letnik I. št. 45 in 46.

čistite z odpadki po tleh. Finski železniški sprevodniki se dosledno zanimajo, kako je kaj s temperaturo v vozovih in gorkoto skrbno regulirajo. V ta namen je v vsakem vozu toplomer.

NAJSLAVNEJSI FINSKI SPORTNIK P. NURMI

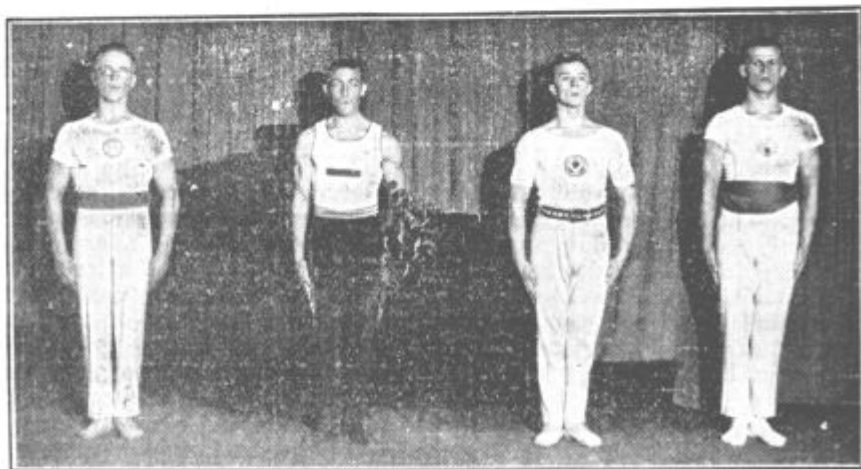
Tudi povsod drugod opaziš čut za snago. V večjih krajih ima že vsaka hiša kopalnico, povsod pa so izvrstna javna kopališča. Jedilnice v restoranih so okusno okrašene s palmami in cveticami. Često niti ne verjameš, da sediš v kraju 63° severne širine, kjer dosega

zima do 45° mraza. Tla finskih prostorov so večinoma pokrita z linolejem.

Njihovo visoko civilizacijo izpopolnjuje tedaj mimo snage še alkoholna abstinenca. Toči se samo 2% pivo, ki ga dobiš v majhnih steklenicah. Namesto alkohola uživajo Finci veliko bele kave. Kavarnе in bari se zapirajo ob polnoči, restorani že ob desetih. Pa nikar ne misli, da je v teh lokalih vse pusto in čmerno, če ni alkohola. Ne, v kavarnah in barih svirajo orkestri, tu se pleše in se zabava, a brez pijancev in izgredev. Videl sem moške, ki so na skrivaj vlivali špirit v čaj, vendar so taki redke izjeme, — neozdravljivi pijanci.

Finec se dobro hrani, kar velewa se vernemu človeku narava sama. Tu po pijejo mnogo mleka in uživajo dosti sirovega masla. V restoranih so bufeji prosti in si gost lahko vzame, kolikor hoče. Obedujejo po angleškem načinu opoldne, zvečer pa pijejo le belo kavo in jedo pecivo. Izvrstno kosilo z belo kavo vred je stalo 10.— F. M. (17 Din 50 p). Omeniti je treba, da je uradno število dobro plačano in da živi v bolj širih razmerah kot pri nas. Eksistenčni minimum je 1500 finskih mark na mesec, t. j. okoli 2685 Din. Učitelj ima plače 3.200 F. M. (5.600 Din), sodnik 6000 F. M. (10.500 Din) itd.

Finci žive tedaj jako higijenično, k čemur jih sili neizprosni boj s naravo, katera jim v splošnem ne nudi toliko pogojev za obstoj kot nam. Zato mora človek biti odpornejši. Alkohol in

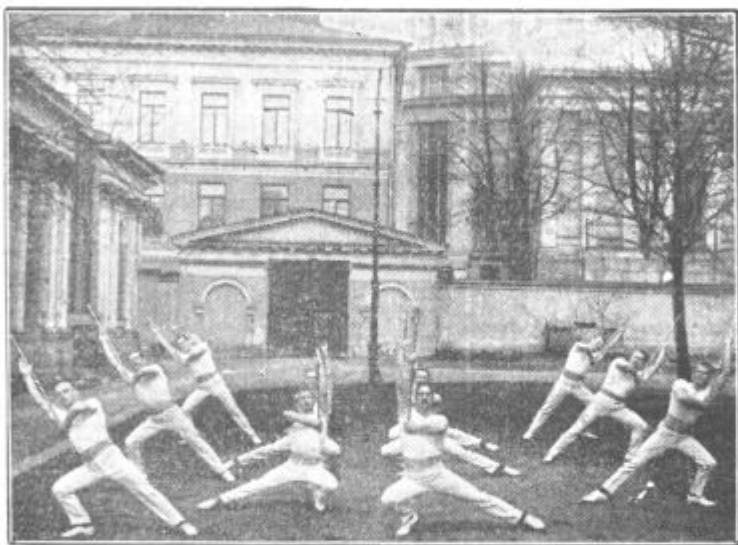
PISEC NAŠEGA ČLANKA, SVETOVNI CHAMPION L. STUKELJ MED
FINSKIMI TELOVADCI

nesnaga slabita odpornost, pa so na pravili z njima temeljit obračun. Telesno vzgojo so uredili smotrno in prav vzorno. Za njo skrbi država, ki nastavlja po vseh šolah le strokovno izobražene učitelje, ki morajo tri leta obiskovati predavanja na vseučilišču v Helsingforsu. Le-ti vodijo v vsakem kraju sportna društva, prirejajo tečaje za teoretično naobrazbo sportnikov in pišejo poljudne knjige o telesni vzgoji. Tudi v generalnem štabu je bil ustanovljen poseben oddelek, ki skrbi za ključno le za telesno vzgojo prostovoljcev.

Uspehi smotrene, strogo na znanstveni podlagi se vršče telovadbe se

je delo. N. pr. za olimpijado v Parizu je država subvencionirala organizacijo s 500.000 FM, olimpijski odbor pa je še zbral v dveh mesecih 2.000.000 FM, skupaj po naši valuti približno 4.375.000 dinarjev! Že iz teh števil se da sklepati, kako popularen je sport na Finskem. Ni se potem čuditi presenetljivim uspehom finskih atletov na olimpijadi v Parizu.

Še eno okolnost je treba poudariti pri premostrivanju finske telesne vzgoje, namreč dejstvo, da finski strokovnjaki pridno in redno posečajo vse večje sportne prireditve okoliških držav. V pošteev pridejo predvsem Nemčija, Švedska, Danska, Norveška in

FINSKE PROSTE VAJE

poznajo pri nastopih in tekmah finskih sportnikov. Njih telesna drža je vzorna, mišičevje ne pretirano razvito. Občudoval sem predvsem njihovo gibčnost in eleganco. V orodni telovadbi zaostajajo za nami, imajo pa lepše in težje proste vaje.

Finska sportna društva so organizirana in se dele v šest glavnih sekcij s sedežem v Helsingforsu. Vsaki sekciji predseduje predsednik in vsi predsedniki vkup tvorijo direktorij. Pisarne vodita dva tajnika, katerima je pridruženo večje število uradnikov. Seveda so to stalno nastavljene moči.

Sportna društva imajo, kakor sem se mogel sam prepričati, dovolj gmotnih sredstev, da vrše tako uspešno svo-

Angleška. Pri orodni telovadbi Fincev je opaziti povsem nemški upliv. Pred menoj sta bila pozvana na Finsko dva Nemca, ki sta se mudila ondi osem mesecev in sta učila Fince telovaditi. V spominski knjigi inozemskih posetnikov in proučevalcev finskega sporta sem čital med drugimi tudi imena Jasponec, ki so se še nedavno mudili na Finskem.

Ali bodo Finci res posvetili več pozornosti naši in češki telovadbi, je seveda še vprašanje. Sigurno jih bo pri proučevanju naših razmer oviralo neznanje češčine in srbohrvaščine. Preostalo jim bo potem edino ali obiskovati naše nastope ali pa vabiti nas k njim.

Moji nastopi v finskih mestih so me prepričali, da jim je naš telovadni način zelo ugajal. Moj nastop na krogih in konju je bil dotihmal prvi v Helsingforsu in zato povsem nov. Zvečer na banketu je predsednik Levalahti v nagovoru izjavil, da se je navduševal že leta 1912 v Pragi za sokolski telovadni sestav in da se bodo Finci poslej bolj zanimali za našo in češko telovadbo, ki zadnja desetletja dosledno zmaga v vseh mednarodnih tekmah. Ob tej priliki me je organizacija odlikovala s posebnim znakom, katerega nosimo sedaj le trije inozemci.

Finske telovadnice so zelo lepe, predvsem pa higijenične. Ker Finci mnogo vadijo proste vaje po tleh, so navadno tla večjega prostora telovadnice lakirana. Tako se da prah popolnoma zbrisati in vzdrževati v prostorih potrebna snaga. Drugi, manjši del telovadnice pa je opnoven z blazinami in nanje je postavljeno telovadno orodje.

Lahkoatleti v zimi ne vežbajo mnogo. V Helsingforsu imajo lep stadion,

gradi pa se sedaj nov in večji. Na sredo stadiona bo postavljen Nurmijev kip. Na hribu Puijo, blizu mesta Kuopio so Finci lansko leto dogradili skisakalnico dolgo 60 m katera je največja v državi. Sportna društva prirejajo večkrat družabne večere, ki jih moram omeniti radi njihove značilnosti za resnost in treznost finskih sportnikov. Ti večeri potekajo zelo animirano, čeprav ni dobiti kaplje alkohola. Na programu so navadno plesi, deklamacije, muziciranje, šaljivi prizori itd., točka za točko. Ko se približa kazalec na $\frac{3}{4}$ 12. uro, se vsi brez poziva dvignejo in odidejo domov.

V Joensuu sem strme občudoval to disciplino, ki je Fincem radi alkoholne prepovedi že prešla v meso. Prav isto sem opazil pri plesih v prvem hotelu v Helsingforsu. Publika že pozna zadnjo točko orkestra, ki jo zaigra v opomin na odhod in v slovo ter prične takoj polniti garderobe.

Taka je disciplina naroda abstinencov in telovadcev!

MAKSIM GORKI

SPOMINI IZZA OTROŠKIH LET

Kako sem se učil čitati — V šoli — Robinzonove zgodbe — Ukradel sem rubelj

Ko sem bil star kakih šest let, me je začel ded učiti čitanja. To je bilo tako-le: Nekoč zvečer je dobil od nekod tenko knjižico. Udari je z njo sebe po dlani, mene pa po glavi in je veselo rekel:

— No, buča azijska, dajva se učiti abecedo! Ali vidiš podobo? To je — az. Reci: az! — Tale je — buki, tale pa — vedi. Razumeš?

— Razumem.

— Lažeš.

Sunil je s prstom drugo črko.

— Kaj je to?

— Buki

— In to?

— Vedi

— No in to?

— Ne vem.

— Dobro. No — kaj pa je ta-le?

— Az.

— Glej ga! Zadel si! No reci — glagol; dobro; jesti; živite! Objel me je z žilavo vročo roko okoli vratu, tipal je s prstom po črkah v abecedniku, ki mi je ležal tik pred nosom, in je kričal z vedno bolj visokim glasom:

Zemlja! Ljudje!

Za me je bilo zanimivo, da so na papirju slikane znane besede — dobro, jesti, živeti, zemlja, ljudje — s preprostimi drobnimi znamenji — d, e, ž, z, l — in sem se jih kmalu naučil. Ded mi je vbijal kakšni dve uri abecedo v glavo. Na koncu ure sem dobro poznal menda 10 črk. Zmotil se nisem, a nisem tudi imel pojma, čemu je to potrebno in kako je mogoče brati, če pozna človek imena črk v abecedniku.

Koliko lažje se nauči človek čitati po današnji glasovni metodi, če se izgo-

varja *a* enostavno — *a*, ne pa *az*, *v* — se zove samo — *v*, ne pa *vedi*. Učenjaki, ki so izumili glasovno metodo za pouk v čitanju, zaslužijo veliko hvaležnost. Koliko otroških moči je tako prihranjenih! Znanost skuša torej povsod olajšati človeško delo in odstraniti nepotrebno zapravljanje človeških moči.

V treh dneh sem se naučil vso abecedo. Potem je napočil čas za zlogovanje, sestavljanje zlogov iz črk. Pri glasovni šoli je to prav enostavno. Človek izgovarja glasove: o-k-n-o in obenem takoj sliši, da je rekel gotovo mu znano besedo — *okno*. Jaz sem se učil drugače. Če sem rabil besedo *okno*, sem moral izgovoriti dolgo nesmiselnost o-káko-naš-on-no = *okno*. Ta mešanica nesmiselnih zlogov me je hudo utrudila. Možgani so vedno kmalu odpovedali, spomin ni več delal. Kvasil sem smešno bedarijo in se ji sam smejal, ded pa me je mlatil s pestjo po glavi ali me je pretepal s palico. Napake so bile neizogibne. Nisem razumel besede pri zlogovanju, nisem govoril, kar sem prečital, zato tudi nisem razumel, temveč sem v naglici izustil prvo, glasovno kolikor toliko slično besedo. Na ta način sem nekoč prečital *ško* in rekel *skopuh*, prečital *ročno delo* in rekel *močna burja*. Ded me je neusmiljeno kaznoval: lasal me je tako, da me je bolela glava.

Te muke so trajale približno 4 mesece. Naposled sem se naučil čitati, hkrati pa sem tudi pridobil neznošen stud in sovraštvo do knjig in čitanja.

Jeseni so me dali v šolo, a s čitanjem tudi tam ni šlo. Predvsem si nisem mogel kupiti šolske knjige. Katehet, mlad in lep pop, mi je celo prepovedal obiskovati njegove ure, dokler ne bom imel »Zgodb svetega pisma«!

Takrat se je odigrala doma mučna zgodba: ukradel sem materi rubelj denarja. Nekoč zvečer je mati odšla nekam in sem moral pestovati otroka. Od samega dolgega časa sem odprl neko očimovo knjigo. Zagledal sem med stranmi dva bankovca — po 10 in po 1 rubelj. Knjiga »Zdravnikovi zapiski« Dumas — očeta mi je bila neumljiva, zato sem jo zaprl. Tedajci pa se spomnim, da za rubelj lahko kupim mimo »Zgodb svetega pisma« najbrž tudi knjigo o Robinzonu. O tej knjigi sem bil pred kratkim izvedel v šoli.

Nekega mrzlega zimskega dne sem namreč pripovedoval dečkom med odmorom pravljico. Zdajci je eden izmed njih zaničljivo pripomnil:

— Pravlјice so bedarija, zato pa je Robinzon prava povest!

Izkazalo se je, da so čitali Robinzona še nekateri dečki. Vsi so hvalili to knjigo. Meni je bilo hudo, da so zavrnili pravljico, ki sem se jo bil naučil od stare mame. Takoj sem sklenil prečitati Robinzona, da bi potem lahko rekel o njem: Saj je to tudi bedarija!

Drugega dne sem prinesel v šolo »Zgodbe sv. pisma« in dva razcefrana zvezka Andersenovih pravljic, tri funte belega kruha in funt klobase. V temni, tesni trgovini poleg ograje Vladimirske cerkve so imeli tudi Robinzona, drobno neznatno knjižico z rumenimi platnicami. Na prvi strani je bil naslikan bradat mož v koničasti kučmi, ogrnjen s kožo neke divje zveri. To mi sicer ni bilo všeč ali pravljice so se mi videle celo po vnanosti lubke, najsi so bile še tako razcefrane.

Med velikim opoldanskim odmorom sem razdelil dečkom kruh in klobaso. Nato smo jeli čitati krasno pravljico »Slavec«. Takoj je osvojila sleherno srce.

»Na Kitajskem so vsi prebivalci Kitajci in še cesar sam je Kitajec«, — spominjam se, kako prijetno me je iznenadil ta stavek s svojo preprosto, veselo-razigrano godbo in ostalo, neznano, a izredno prijazno lepoto.

Nisem utegnil prečitati »Slavec« v šoli do konca — premalo časa sem imel. Ko pa pridem domov, je stala mati pri štedilniku z burkljami v rokah. Pekla je jajčnik in me je vprašala s čudnim pridruženim glasom:

— Ali si ti vzel rubelj?

— Sem. Tukaj imam knjige.

Natepla me je z burkljami in sicer z veliko vnemo. Potem pa mi je vzela in za vedno nekam skrila Andersenovi knjigi. To me je bilo zadelo hujše od vseh udarcev.

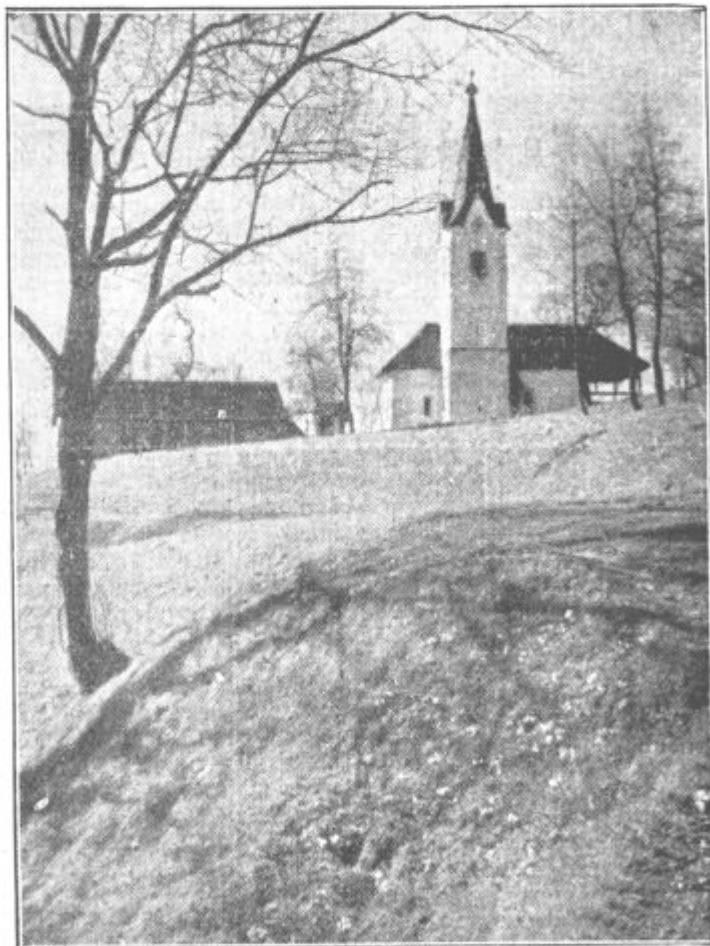
Kako sem začel spoznavati vrednost knjig — Prvič v življenju učitelj — Čitajte dobre knjige!

V šoli sem se učil samo eno zimo, poleti pa mi je umrla mati. Ded me je dal »med ljudi« — za vajenca k zemljemercu. Šele s 14. leti sem se naučil

razumevati to, kar čitam. Nisem se več toliko mudil pri sami vsebini, pri bolj ali manj zanimivem razvoju dogodkov, temveč sem začel razumevati opisano lepoto in presoјati značaje junakov povesti. Nejasno sem slutil pisateljev namen in sem razburjen občutil razliko med knjigo in neizprosno usodo.

Imel sem v tistih letih težko življenje: toliko sem delal, da se mi je skoro zmešalo. Delavniki in prazniki so bili enako polni sitnih, nesmiselnih, brezsmiselnih opravkov. Prestal sem veliko krivic in ogorčenja; doživel sem vse preveč težkih dni. A opazil sem, da sta prav v teh dneh rastla

moj pogum in vztrajnost, da me je prav takrat najmočnejše obvladovalo hrepenenje mladega Herkula, očistiti Avgijev hlev našega življenja. To lastnost sem ohranil do danes. Dalo mi jo je čitanje. Knjige so sveto pismo, v katerem se zrcalijo velike skušnjave in muke zoreče človeške duše. Vsaka knjiga je bila dobra stopnica, po kateri sem se povzpел od živali k človeku, k umevanju boljšega življenja in k zahtevi po tem življenju. Zvrhano poln prečitanega sem se počutil kakor z oživljajočo vodo nality vrč. Šel sem na dvorišče, kjer so v zatohli kleti živeli redkobesedni, zdelani, vedno z zemljo umazani kopači. Pripovedoval sem jim

POMLADNO PREBUJENJE
(Cerkev Sv. Marjete v Malem Črnelu pri Stični)

Foto F. Krašovec

in celo glumil razne zgodbe. To jih je zabavalo.

— Glej ga, paglavca, — so pravili — pravi komedijant je! Moral bi na sejem h glumačem! — Seveda si tega nisem želel. Sanjaril sem o čem drugem, ali za silo je bilo tudi to dobro. Včasih — ne posebno pogosto — se mi je vendar posrečilo, obuditi pri kopačih zanimanje, celo napeto pozornost; pri nekaterih še solze in navdušenje.

Ta učinek me je čedalje bolj prepričeval o živi sili, ki jo obuja knjiga.

Vasilij Ribakov je bil mrk fant, pravi orjak. Rad je z ramo suval ljudi, da so odleteli kakor žoge. Pri tem pa ni črnil niti besedice. Ta molčeči razgrajč me je nekoč peljal v kot onstran konjušnice in mi je ponudil:

— Aleksej, nauči me bukve brati. Dam ti pol rublja. Če me pa ne boš, te pretepem in pod zeleno rušo te bom spravil. Bogme, glej — prekrižam se! — In res se je široko prekrižal.

Bal sem se njegove mrke neugnanosti in sem se s strahom lotil pouka. Zadeva se je dobro končala. Deček je bil od kraja zelo razumen in vztrajen pri nenavadnem poslu. Kakih pet ted-

nov pozneje me je zvečer po delu skrivnostno poklical k sebi: Privlekel je iz kučme zmečkan papirček in je mrmral, razburjen: — Glej to sem strgal na plotu. Kaj je tu zapisano, a? Čakaj: »Proda se hiša.« Ali je prav? No, ali se proda?

Prav je.

Ribakov je grozno izbudil oči, na čelu se mu je prikazal pot. Prijel me je za pleče, me zibal in polglasno govoril: — Veš, kar gledam plot, pa se mi zdi, da mi nekdo šepeta nad ušesom: »Proda se hiša!« Bog ne daj . . . Kakor da nekdo šepeta, bogme! Čuj, Leksej, ali sem se res naučil, a?

— Čitaj no naprej!

Vtaknil je nos v papir in je šepetal: »Dvo — ali je prav? — nadstropna, podzi-idana« . . . Obraz se mu je raztegnil v širok smehljaj. Zmajal je z glavo, grdo zaklel in je mrmraje pričel previdno zvijati papirček: — Ta ostani za spomin, ker sem ga prvič . . . Bog ti moj . . . Razumeš? Kakor da mi nekdo šepeta, a? Čudne reči, prijatelj. Glej ga no . . .

Grohotal sem se kakor prismojen, ko sem gledal njegovo čudno, nerodno veselje, njegovo otroško ljubko začude-

V MEGLI NA LONDONSKEM BULVARJU.

Slika k članku na str. 346.

nje. Omamna ga je nepričakovano odkrita skrivnost; mala črna znamenja so postala sredstva za umevanje tuje besede in misli, tuje duše sploh.

Lahko bi vam navedel še več primerov, kako nenadno razsveti čitanje človeku zmisel življenja in njegov prostor v življenju. Poznam več pravljicno lepih slučajev sličnega čudežnega razodetja. Kakor izzivalcu Ribakovu so šepetale knjige tudi meni o boljši bodočnosti. Odkrile so mi um in srce ter so me dvignile iz gnusnega močvirja, kjer bi bil sicer utonil v neum-

nosti in vsakdanji zoprnosti. Zato vam rečem z globokim prepričanjem: Ljubite knjigo, najsi tudi nasprotuje vašim nazorom, če to zahteva javni blagor. Samo knjiga ustvari zavest osebne odgovornosti za vse življenske krivice, samo knjiga vas nauči iskreno ljubiti ljudi in spoštovati njih delo! Človek zapusti povsod sled svoje duševnosti, naj dela kje in karkoli, toda največji del njegove čiste in plemenite duše je skrit v znanosti in umetnosti, najbolj ubrano in prepričevalno govorijo — v knjigah.

Clair Price

London v megli

London je znan po vsem svetu zaradi svoje megle. Le-ta je še vedno huda nadloga za glavno mesto največje države na svetu, vendar pa pravijo stari Londončani, da ni več tako gosta kakor je bila nekoč. V časih, ko so še vozili po notranjem mestu vlaki in so lokomotive puhale v ozračje obilo dima in saj, je dobivala londonska megla črno hranivo, ki ga je dandanes že dokaj manj. Takrat si se moral na povratku iz pisarne ali delavnice podati v pravo črno morje in se dodobra nadihati saj, preden si prišel domov. Londončani so se v meglenih dneh izpreminjali v dimnikarje.

Nu, tako strašno danes ni več. Notranja železniška mreža je elektrificirana in megla ne dobiva več obilnih porcij saj. Brez dvoma pa je London še vedno zelo meglen, toda sedanja megla se ne da več primerjati s tako zvano »grahovo juho«, kakor so pravili londonski megli v starih dobrih časih. Če smo že pri primerjavi z jedili, bi lahko rekli, da je londonska megla danes nekaka predjed s primesjo amonijaka.

Londonsko meglo zaplodi dolgotrajno poletno deževje, ki navadno dosega višek v povodnjih. Tla in reke se pozimi, če vlada južno vreme, prenapolnijo z vodo, ozračje je trajno mokrotno in se takoj izpremeni v meglo, kakor hitro pride odkod hladnejši zračni tok. Mesto samo je nekoliko na boljšem ne-

go nekateri deli spodnje doline reke Temze, zakaj v mestu so tla večinoma tlakovana in deževnica odteka. V kolikor bi mesto London pridobilo zaradi te svoje prednosti, toliko izgubi zbog obilnega dima. Mnogi tujci prav zaradi dima, ki se lovi v meglenem zračnem morju nad mestom, odnašajo iz Londona neprijetne vtiske. Toda bodimo pravičnejši! Londonski dim nima nič opraviti z meglo, k večjemu ji daje barvo. Če londonski dimniki tudi ne bi puhali v zrak tolikega dima, bi London še vedno imel svojo meglo. Toda megla bi bila bela, ne pa rumena, rjava, zelena, siva ali črna. In bele megle so najbolj čiste, najhladnejše in najbolj mokre!

Razmerje med londonsko meglo in dimom lahko izrazimo v številkah. Dognali so, da je bilo ob eni izmed poslednjih megel v vsakem kubičnem centimetru zraka 15.000 ali 16.000 sajastih drobcev. Velikost teh drobcev se je gibala med 50 tisočink do 16 tisočink enega palca. To se pravi, da je bilo nad Londonom približno za 250 do 300 ton saj.

Ta megla pa je bila ena najhujših, kar jih beleži londonska kronika. Dognalo se je, da so se sajasti drobci gibali z brzino, ki iznaša 80.000 začetni centimeter v minuti. Znanstveniku te številke mnogo povedo, za lajka pa nimajo niti tako velikega pomena kot ga ima poseben sajast okus,

ki se poprime vseh jedil, katerih se je dotaknila megla.

Londonska megla ima to dobro lastnost, da lahko težje kľubuje vetru nego n. pr. megla na morju. Že dokaj nedolžna sapa zadostuje, da se ta nadloga dvigne in razprši s svojimi stotinami tonami saj. Z druge strani pa je res, da se z isto lahkoto tudi vrne.

Kako neprijetna utegne biti megla, pričuje naslednji dogodek: Nedavno se je nekemu šoferju zgodilo, da je zgrešil pot. Hotel je ustaviti avto, da bi se bil orientiral; že je bil zgrabil zavornico, ker je vozil navkreber. Tedajci pa se mu vidi, da zavornica ne deluje več in da se voz pomika namestu navzgor — navzdol po ulici. Hoteč rešiti vsaj sebe pred neizogibnim trčenjem v nepredorni megli, le skoči iz avtomobila. Kako se je mož začudil, ko je opazil, da je njegov avto stal povsem mirno. Gibala se je le megla in se mu je videlo, da se ulica dviga.

V mokri travi Hyde Parka ali v Kensingtonskih vrtovih se megla ustali in nekako obvisi, povsod drugod pa se giblje. Treba je, da se nekje zrak nekoliko segreje in že postane prozorna. Če se nenadoma ohladi, se vami zgosti in stemni, da je nevarnemu človeku tesno pri srcu. Vzlic temu gibanju, ki bi ga pravilneje primerjali z valovanjem, so njena pota dokaj neznatna. Le kadar jame pihati stalnejši, četudi slab veter, se valovanje izpremeni v pravo pravcato gibanje in megla se brž prelomi, razprši, izgine. Dokler ne bodo ljudje iznašli nečesa, kar bi delalo v Londonu stalen veter ali toplejše ozračje, bo moral London šteti zimske megle med svoje stalne »zanimivosti«. Lahko se nadejamo, da bodo londonske megle, preden bodo za vekomaj izgubile svoje stare privilegije, postale bolj bele nego so dandanašnji, ker se bo tovarniški in kuhinjski dim odvajal ali izrabljaj kako drugače.

Dandanes se bela megla v Londonu pojavlja prav poredkoma. Še vedno nas rada obiskuje rjava in črna, kakor v starih dobrih časih čeprav na splošno prevladuje rumen, siv ali zelenkast nadih. Toda sprejмимо ta opis z največjo previdnostjo, zakaj mi je stvari na svetu, ki bi se dala tako težko posplošiti kakor londonska megla.

Kako često zapustiš zjutraj hišo in vidiš blede sonce nad strehami, onstran ceste pa solnčni žarki živahno odsevajo v biserno sivem ozračju. Zadovoljen stopiš v omnibus in si misliš: Glej, danes bo pa lep dan! Nu, ni minilo niti pet minut in že se oglasi z bližnje postaje cestne železnice svarilni signal pred meglo. Omnibus se jame zaganjati in počasi ustavljati, zakaj nobenemu občilu, ki ga je kedaj človek izumil, ne prede v megli tako trda kot omnibusu. Obrneš pogled z jutranjega časnika skozi okno, da vidiš, kakšno barvo ima megla to pot. Sicer pa Londončan razločuje barvo megle že po okusu in vonju. Bela megla te prime kakor hladna para, siva te zaščemi in megla z rumenim nadihom izvabi celo iz najbolj zdravega vratu kašelj.

Naš omnibus potrebuje dvajset minut, da prevali progo, ki jo pešec udobno prehodi v petih minutah. Vozilo se v megli močno trese, škriplje in se češče ustavi, skratka: pomika se s težavo naprej. Nenadoma zablešči skozi meglo voz električne cestne železnice, ki se je vnel; zaradi prepočasne vožnje in prepogostega postajanja so se vnela zavarovala. Skoraj bi bili trčili z avtomobilom požarnikov, ki je prihitel skozi meglo, da pogasi goreči voz. Moštvo se je ustavilo na tlaku za pešce in s svetilkami v roki išče ogroženo vozilo. Ob priliki ene izmed poslednjih megel se je vnelo nič manj kot 16 vozov cestne železnice. Škoda pa je bila povsod neznatna, ker je v večini primerov bila na razpolago takojšnja pomoč.

Če zdaj misliš, da si v bližini postaje podzemne železnice, izstopiš iz avtobusa. Nekam spoštljivo pogledaš voznika, zakaj mož je moral silno paziti, da se ni med vožnjo kaj zgodilo. Čaka pa te še ena skrb: najti moraš postajo podzemne železnice. Včasih jo je v megli težko najti, čeprav jo tako rekoč tipaš pred nosom. Pod zemljo si zavarovan pred meglo, toda ko prideš spet na površje in če imaš še streljaj daleč do urada, se začene boj z meglo iznova.

Bolj ko prihajaš z zapadne strani v mestno središče (City), bolj gosta je megla. Ako pa se voziš še dalje proti vzhodu in prideš v območje spodnjega rečnega toka, kjer mole iz megle nešteti tovarniški dimniki, zaideš v tako gosto meglo, kakor je ne najdeš niti nikjer na svetu.

Z rjavo ali črno londonsko meglo so združene mimo telesnih tudi čisto duševne posledice. Človek se v takem ozračju počuti kaj slabo; smrdeča megla mu sili skozi usta in nos, ščemi ga in draži; oči vidijo okoli sebe samo umazano, zoprno snov, skozi katero medlo svetlo ulični kandelabri. In tako se loti človeka čudna razdraženost in postane zlovoljen in pobit, često uprav obupan. V času hude megle poskoči tudi število samomorov ...

Ali čemu bi še dalje govorili o tej nadlegi največjega mesta?

Še pred eno uro je pri nas zazvonilo. Prišel je neki starejši gospod in nas

je prosil, da bi mu povedali, kje se prav za prav naha'a. Storil smo mu uslugo in ga je nekdo izmed nas popeljal do bližnjega mostu. Tretje nosploje naprej je bilo tisto, ki ga je mož iskal — njegov dom. Čuli smo njegove korake in udarce palice po cestnem tlaku. Toda — po glasu smo razbrali, da je mož tik svojega doma obrnil v napačno smer. Šel je naprej v meglo, da trudoma najde svoj dom. Kako interesanten gospod! Človek anglosaške rase se pač nikdar in nikjer ne zataji.

Anglo-American N. S. Copyright

Cincari in Srbi

V naši javnosti se češče čita ali sliši — vedno v zvezi z razmerami v Beogradu — beseda »Cincari«. Redkokomur je znano, kaj prav za prav pomeni ta beseda, oziroma koga označuje in kako.

Nedavno je izšla v Beogradu zgodovinska razprava o Cincarih iz peresa ondotenega vseučiliškega docenta dr. D. J. Popovića. Iz nje posnemamo naslednjo sliko:

Cincari je srbsko ime za Aromune, narod, ki je nekoč živel med Srbi in naseljeval zlasti pod turško upravo srbska mesta. Ta narod je imel precejšen vpliv na srbski meščanski življenj. Mnogi današnji trgovci v Beogradu in drugod so cincarskega porekla. Cincari so ustanovitelji srbske čaršije, t. j. trga, torej trgovskega stanu in učitelji srbskih trgovcev. Danes tega naroda skoraj ni več, le v južnosrbskih mestih še žive ponekod kot Grki z grško narodno zavestjo in z grškim domačim jezikom.

Krvni bratje Aromunov so Rumuni, vsi pa so potomci nekdanjega romanskega prebivalstva na Balkanu, ki se je naselilo za časa rimske in bizantske uprave. Del Rimljanov se je tesno združil z Grki, sosedji južnoslovanskega ozemlja, in tako so nastali Cincari, ki so sprejeli novogrški pisni jezik. Grki in Cincari so skupno trgovali po Balkanu, vendar pa so se tako malo razločevali med seboj, da je bilo težko

reči, kdo je Grk in kdo Cincar, saj so se slednji češče sami izdajali za Grke.

Prvotno so Cincari živeli v zaključnih naselbinah v Južni Srbiji, zlasti na albanski meji, zato so jih nekateri zamenjavali z Arnavti. V 19. stoletju se je začel med Cincari, ki so bili naseljeni v srbskih mestih, izraziti proces asimilacije, to se pravi: Cincari so jeli prehajati v srbsko narodno občestvo. Mnogi so si dali posrbiti tudi stare rodbinske priimke. Proces je bil tem lažji, ker so imeli Srbi in Cincari isto vero. Cincari so torej v teku stoletij šli skozi več faz: iz prvotnih prebivalcev deloma rimskega, deloma barbarskega porekla so postali balkanski Rimljani, po propasti Bizanta pa so sprejeli grškega duha in grško zavest. V 18. in 19. stoletju so se naposled posrbili. Brez dvoma značilna usoda, ki pa na Balkanu, kjer se je srečalo toliko raznih plemen in ras, ni osamela.

Cincari se niso naseljevali kot trgovci samo v srbijanskih krajih, temveč vse do skrajnih meja balkanskega polotoka in še v panonski nižini. Popović sodi, da je bilo leta 1770. na vsem srbsko-hrvatskem narodnostnem ozemlju približno 1200, do največ 1500 rodbin, t. j. približno pet do šest tisoč. Vsi so bili trgovci in obrtniki; noben ni obdeloval zemlje. Bili so torej nekaj podobnega kot židje. Mimo njih so živele v srbskih mestih tudi nekatere grške rodbine, ki so se razlikovale od cincarskih nekaj po vnanjih telesnih znakih, nekaj po govorici in narodnih običajih. Te razlike pa so bile pone-

*) O Cincarima. Priloži pitanju postanka naše čaršije.

kod tako neznatne, da — kot že omenjeno — ni bilo lahko razločiti aromunskih Grkov od pristnih.

Cincari so bili pravi mojstri v trgovskih zadevah; nemara so jim bili kos samo še židje. Besedo Cincar so Srbi naredili bržčas po tem, ker so Cincari izgovarjali romansko besedo činč (pet) *cinc*. Cincar se pravi v srbsčini človeku, ki je hud skopuh ali stiskač, cincariiti označuje: stiskati denar, paziti na vsako paro. To razkriva eno izmed značilnih cincarskih lastnosti: štedljivost, ki se ji pridružuje še druga: velika sebičnost. Gostoljubnosti in usmiljenja je bilo pri njih malo ali nič. V rodbini se je govorilo največ o poslovnih zadevah. Bogastvo je bilo vsem največji vzor in smoter, zaradi denarja so bili voljni prenesti vsa ponižanja in v boju zanj niso nikdar izbirali sredstev. Cincaru so se najbolj prikupili lokavi, zviti ljudje. Sami so imeli največje zadoščenje, če so lahko koga ociganili z zvijačo. Odlikovala jih je vrhu tega še močna častihlepnost. Imeli so, kaj pa, tudi razne dobre strani; tako so bili predvsem jako marljivi in delavni, žilavi in vztrajni v živlenskem boju. Nekateri med njimi so pokazali požrtvovalnost za javne namene. Drugi so se povzpeli na visoka mesta in so imeli v nekdANJI Avstriji in Ogrski velik vpliv. Saj so se razšli po vseh mestih, kjer je cvela trgovina. Nas bo posebno zanimalo, da so bili v precešnem številu naseljeni v Trstu, kjer je leta 1755. nastal hud spor med cincarskimi in srbskimi trgovci, ki so imeli skupno pravoslavno cerkev. Spor se je končal tako, da so Srbi dobili leta 1782. dotedanjo cerkev sv. Spiridiona, Grki pa so si morali zgraditi novo.

Vzlic svoji maloštevilnosti so imeli Cincari v rokah skoraj vso kopneno trgovino bližnjega vzhoda in Srednje Evrope. Trgovina med Turčijo, Avstrijo in Nemčijo je bila popolnoma v njihovih rokah. Tudi naši kraji so bili nekoliko pod njihovim trgovskim vplivom. Tako so n. pr. iz Koroške tiho tapili puške v Turčijo. V mestih, kakor Beograd, Novi Sad, Zemun itd. so imeli cele ulice svoje. To so bile čaršije. Tu se je samo trgovalo. V čaršiji je vladal grški jezik, način življenja in ukus. Posebno grško barvo je imel Beograd, zlasti koncem 18. stoletja. Mitropolit in njegovi uradniki so bili

navadno iz grških krajev. Trgovci in obrtniki so se priselili po večini iz Makedonije in Bolgarije. Tudi v mestni upravi so imeli najprej Grki večino. Knez Miloš Obrenović pa jih ni maral, ker je vedel, da skušajo povsod uveljaviti grške interese.

Prišle so nove razmere in Cincari so jeli čedalje bolj izgubljati svojo samoniklost v obdajajočem jih prebujenem srbstvu. Niso samo izpreminjali imen, ampak tudi zavest in jezik. Že pred sto leti je bilo med srbskimi kulturnimi delavci več Cincarov; leta 1848/49. so bili vsi vojvodinski Grki na srbski strani. V sedemdesetih letih so domala že izginili v Zemunu in v Novem Sadu, kjer so bili najštevilnejši. Grške šole v srbskih krajih so se zaprle za vedno. Naselbine se niso osveževale z novim dotokom; vrhu tega so cincarske rodbine imele malo otrok, mnogo pa je bilo samcev. Danes na vsem srbskem ozemlju ni niti 1000 Cincarov.

O cincarskem vplivu na Srbe sodi dr. Popović, da so bili mnogi znameniti srbski možje, zlasti tisti, ki so se rodili v mestu, cincarskega porekla. Srbi so bili za časa Karadjordjeve vstaje skoraj samo kmečko ljudstvo. Cincari so vodili tudi v novi državi trgovino. Spravljali so na evropski trg srbske pridelke, bavili se s finančnimi posli itd. Ponekod so nastopali tudi kot Srbi. Ko pa so jeli izumirati, je tudi srbska trgovina doživela polom. Tako so cincarska mesta zavzeli večinoma židje in Nemci.

Srbi Cincarom v marsičem dolgujejo hvalo. Če bi bili srbski meščani, predvsem trgovci, posnemali samo dobre cincarske lastnosti, bi bili Srbi eden izmed najsposobnejših narodov v kulturni tekmi. Tako pa so podedovali od stare čaršije marsikaj slabega: predvsem pravdarskega duha, mržnjo do višje oblasti, strastno strankarsko vsiljivost, ozkosrčnost, sebičnost, lokavost in korupcijo.

Tako tedaj »cincarščina« čutimo tudi mi, ki smo sicer živeli dokaj daleč od nje. Ta duh očituje nekatere tipično balkansko - orientalske lastnosti, ki nam včasih zagrené naše odnose z Beogradom. A kakor je izumrlo cincarstvo z vsemi dobrimi lastnostimi, tako upamo, da bodo tudi njegove slabe lastnosti, v kolikor še žive v mentaliteti dela srbskih meščanov, ugasnile v zdravi srbski krvi.

Bis Dojastno Krdelo

K besedi so se oglasili posamezni funkcionarji in so izraževali pomisleke in razkrivali moreče dvome. Vsi so venomer čutili, da so jim naloge vzrasle čez glavo, da je vse premalo pripravljeno, nepreizkušeno v praksi. S strahom so pogledovali na veliko uro, ki je nihala v ospredju dvorane in je kruto približevala trenutke, ko ne bo več časa za počitek, ko bo vse, kar še čaka odločitve, vrženo v nove možnosti, ki utegnejo uresničiti najtemnejše slutnje.

Od zunaj so se čuli glasovi mase; telefon iz posameznih mestnih delov in iz urada za mestno zaščito je venomer poročal o položaju, prekinjal debate in jih prevračal v novo smer. Izvedeli so o vznemirjenju med prebivalstvom, o zbiranju množic, o nevarnih pojavih, ki pričujejo, da se utegne pojaviti nedisciplina, če ne že očitni odpor...

Dr. Vergun je ob takih vesteh skočil pokoncu. Množica se upira! Kdo se sme upirati? Plini, s katerimi bodo sovražniki skušali zatreti mestno prebivalstvo, ogrožajo vse in vsakogar. Samo disciplina in smotrna, znanstveno premišljena obramba lahko reši, kolikor se sploh da rešiti.

Odredili so, da se zabrani zbiranje množic. Za enajsto uro se je imel s posebnimi signali sklicati sestanek delavskih zaupnikov in tovarnarjev. Mesto se je moralo alarmirati, vendar pa naj veliki lepaki in svetlobni proglasj vplivajo pomirjujoče. Vsiljena nam je nova vojna, pripraviti se moramo na vse možnosti, a bodimo hrabri in prepričani, da bo zmaga naša! Prebivalstvo ima zaščito življenja in imetja samo v vzajemni in smotreni obrambi. Disciplina, pogum, zaupanje! — te parole so sklenili razširiti z vsemi pripomočki po mestu. Medtem ko so sprejemali te odloke in izdajali ukaze, je v stranskih sobah delal s polno paro uradniški aparat, ki je bil v permanenci. Le-temu je

bila podrejena cela vrsta pomožnega osebja, poveljnikov straž, tiskarjev in slov, ki so imeli na razpolago motorna kolesa. Silno razpredena telefonska mreža je razgibala vse mesto. Iz radiopostaje so dajali previdne vesti o položaju v prestolnici in o lokalni konferenci. Dva dnevnika sta razširila ob 9 uri posebno izdajo z vestmi o mobilizaciji v sosednjih državah.

Ob pol desetih je naposled prispela odločilna novica: *Mobilizacijski ukaz je podpisan. Država je stopila v vojno...*

Konferenca v vladni palači se je zaključila, zakaj treba je bilo prevzeti naporeno delo v urah. Spanje in druge človeške zadeve so se odgodile. Tudi mesto ni spalo. Kdo naj bi počival v toli nemirnih in usodnih trenutkih?

Ko so odhajali avtomobili izpred vladne palače, so že žareli na transparentih veliki napis: »Splošna mobilizacija.« Po uličnih vogalih in kioskih so sluge nalepljali uradne razglase, ki so bili med osmo in deveto uro postavljeni in dotiskani — še preden se je izvedela končna odločitev. Zakaj načelo modernega življenja je: Delaj naglo! Vojna bo potekla naglo, živeli ali poginili bomo naglo!

Mesto je bilo docela prepreženo z vojaštvom in policijo. Množice so zborovale pod vladnim nadzorstvom v vojaško zastraženih domovih...

6. Posamezni v množici

Ivan Pleskovič je vznemirjen krenil s shoda v Socialističnem domu. Namenil se je v prostore »Delavskega intelektualnega kluba«, kamor so imeli priti zastopniki komunistov. S Pleskovičem je hitel k sestanku tudi tovariš poslanec Blažič, eden izmed socialističnih zastopnikov v parlamentu.

— Ljudstvo je razburjeno, — je rekel Blažič, — nobena pametna beseda

ne zaleže. Dejanj hoče od nas. Kaj naj storimo?

Pleskovič ga je ošinil s plamenečim pogledom in odvrnil:

— Kriza je prav v tem, da ne vemo, kaj storiti. Ti ne veš, drugi poslanci ne vedo, nihče ne ve. Klub iz Beograda naroča: Mirno kri! Ali je to vse?

— Naši se ne smejo pre nagliti. V takšnih trenutkih je vse vprašanje živcev.

— Nobene pre nagljenosti. le nekoliko več jasnosti je treba. Ali bomo šli s komunisti v splošno stavko in v načelen defetizem, ali pa se pridružimo meščanom, ki branijo državo, pa naj stane kar hoče. V svojem govoru si bil premalo jaseu.

Blažiča je očitek zadel. Odvrnil je razdraženo:

— Naše stališče mora biti v tem trenutku le politika čakania.

— A? Toda množica ne čaka. Sam si rekel, da zahteva dejani od nas. Čakanje ni dejanje, marveč medla neodločnost, škodljivo kolebanje. Množica utegne preskočiti tja čez — h komunistom...

— Pa povej, kaj bi ti storil?

— Jaz sem le vojak v naši strankarski vojski. Dobro razumem množico. Ona je tu; že je zbrana, že pripravljena za boj. Posameznik izglnia v nji; nas vseh je od minute do minute manj. Za boj bodo ostale zgolj množice. A če si že celica v mogočnem organizmu, bodi možganska celica, ako čutiš v sebi dovoli duševne sile. Bodimo krešilo misli. Menim, da voditelji ne bi smeli kolebatl. Treba je udariti v to ali ono smer.

— Sai si sam videl, da je množica izgubila smer. Nekaterim se hoče miru za vsako ceno, drugi pa bi pogojno sprejeli vojno...

Pleskovič in Blažič sta stopila iz stranske ulice na bulvar. Zažarele so luči. Zasvetili so se veliki rdeči napisi: »Mobilizacija.« Srce je utripanilo silneje, v glasu je zadrhtela ganjenost. To je slabost velikih trenutkov. Pleskovič je rekel otožno:

— Glej, to so kazalci časa. Zdaj je to resnica in množica čaka, da ji rečeš: Pojdimo v boj! ali: Uprimo se boju!

— In ti — za katero smer si?

— Dejal sem, da sem v teh trenutkih le brezpomemben posameznik.

Pred županijsko palačo sem bil zadnjokrat — nekaj. Zdaj sem nič. Ne morem biti tavajoča celica. Moram se združiti s kakšnim telesom.

— Modruješ! — je rekel Blažič nervozno. — Glej, tudi to ni za trenutke, ki jih merijo kazalci mobilizacije. Povej, kam hočeš?

— Z onimi, ki se bodo borili za to, kar imamo. Za življenje nas vseh, proti kaosu.

— To se pravi: brez protesta zoper vojno in militarizem?

— Protesti niso za dobo znanstvene vojne. Zaradi protestov ne bo sovražnik zadržal niti ene plinske bombe. Vem, da bo jutri, pojutrišnjem prokletstvo, biti človek. Vem, da nas bodo obdaiale peklenske grozote. Drugega ni: ali se braniš zoper sovražnika, ki nam vsem streže po življenju, ali pa mu pomagaš z neredom, z defetizmom.

— Zlodja! — je rekel Blažič togotno. — Ti nas zapuščaš! Kaj misliš? Ali imamo za to socialističen program, da ga v odločilnem trenutku sami proglašimo za cunjio papirja?

— Tovariši! — je vzdihnil Pleskovič. — Nič ne upoštevaš načina nove vojne. Pozabil si, da bo vojaštvo v novi vojni posunjeno v ozadje. Usoda se bo odigravala v mestih, med civilnim prebivalstvom. Ali vidiš kako se praznijo ulice? Vse je zbegano, le vojaštvo izpolnjuje svoje dolžnosti. A ne gre samo zanj. Nam vsem gre za življenje.

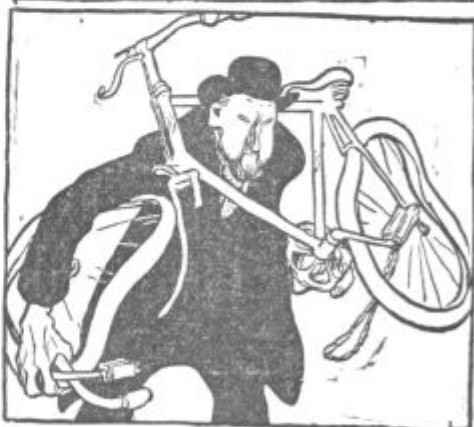
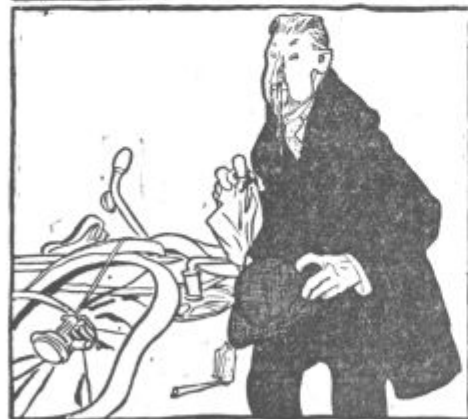
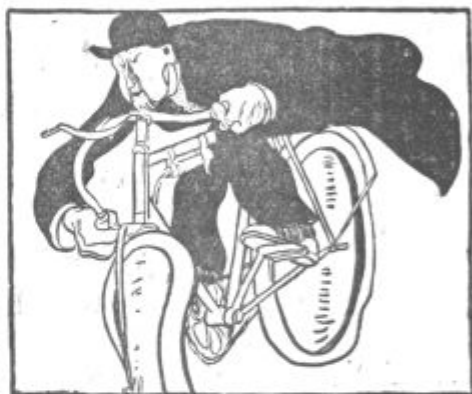
— Pretiravaš, prijatelj. V parlamentu smo večkrat opozarjali na načrte novega militarizma in slikali strahote prav kakor ti. Ali to so bili citati iz vojaškega slovstva. Literatura brez življenja. Kdo si bo drznil sredj 20. stoletja nastopiti s takšnimi barbarskimi sredstvi.

— To ni barbarstvo, marveč znanost. Tehnične vede. Vojna kemija. Sicer pa — sai je vse zaman. Čakajmo! — Pleskovič je nejevoljno zamahnil z roko in umolknil.

Obstala sta pred mobilizacijskim lepakom in ga prebrala.

Na ulici je bilo že malo pešcev. Avtomobili so nervozno švigali po bulvarju. Električne železnice so vozile napolnjene vagone.

(Dalje prihodnjič)

«ŽIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din. polletno 30 Din, četrtno 15 Din, mesečno pa 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobnih prodajnih mestih samo 2 Din.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 lir, četrtno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke, ČESKOSLOVANSKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za «Narodno tiskarno d. d.» kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.